

ELS MANUSCRITS I L'EPISTOLARI DE JOSEP CLARÀ: PROPOSTA D'ANTOLOGIA

BONAVENTURA BASSEGODA I HUGAS

Resumé. — On presente ici une anthologie de la correspondance et des écrits privés du sculpteur catalan Josep Clarà (Olot, 1878 - Barcelone, 1958). Cette documentation est restée inédite dans les archives du Musée Clarà de Barcelone et se trouve maintenant en dépôt à la Bibliothèque Générale d'Histoire de l'Art de cette ville. La correspondance est composée de 930 documents, mais seulement 30 lettres sont ici reproduites, celles que nous croyons les plus intéressantes.

El llegat de Josep Clarà a la ciutat de Barcelona no es limita a un fons singular d'obra pròpia format per centenars d'escultures i milers de dibuixos*. Comprèn també un conjunt de documentació que es vincula directament a la seva vida i al seu treball. Aquest material es pot descriure o agrupar en quatre grans seccions: 1) la seva biblioteca personal, 2) una completíssima col·lecció de retalls de premsa relatius a la seva vida professional, 3) un gran conjunt de documentació bancària i domèstica i 4) un ampli grup de manuscrits autògrafs, on destaca un nombrós i variat epistolari. És aquest darrer grup de documentació el que volem ara presentar.

Els manuscrits de Josep Clarà, al marge de l'epistolari, són formats per dos conjunts clarament diferenciats: els dietaris i les llibretes de notes. La sèrie dels dietaris o agendes s'inicia el 1910 i es continua fins a la seva mort el 1958, amb l'única excepció de l'agenda de 1929, que no es conserva. En aquests quaderns, Clarà prenia nota de les cites o compromisos de treball, de les quantitats d'efectiu que retira del seu compte corrent bancari, els pagaments a subministradors, les trameses a la família; però també ressenya opinions sobre diversos fets, persones o coses. El caràcter d'aquest material no és uniforme amb el pas dels anys. Els dieta-

* Aquesta antologia fou elaborada a la primavera de 1993 quan el Museu Nacional d'Art de Catalunya preparava una gran exposició d'homenatge a Josep Clarà, que finalment no es dugué a terme per causes complexes que no és el cas de comentar aquí. Ens sembla clar que aquests textos tindrien més sentit dins el format editorial previst en origen, és a dir el catàleg de l'exposició, però el seu interès documental i històric és prou gran, i per això ens decidim a fer-los conèixer, al marge de les incerteses futures del projecte expositiu.

Els textos que reproduïm són citats pel seu número de registre i són consultables a la Biblioteca General d'Història de l'Art on van ser dipositats procedents del Museu Clarà de Barcelona.

ris de la seva etapa de residència a París són més rics d'informació personal i professional, són més directes i espontanis. Al contrari, els dietaris més tardans perden informació i interès, i són sobretot el suport per a digressions i lamentacions cada cop més reiteratives i amargues, que evidencien un procés, d'altra banda ben natural, de senilitat.

Al marge dels valors literaris d'aquests escrits, que altres amb més propietat podran judicar però que s'endevinen escassos, és evident que aquestes agendes són un material d'enorme utilitat per als estudiosos de la vida i l'obra de Josep Clarà. Ens permeten conèixer amb enorme precisió les dates d'encàrrec, elaboració i acabament de totes o bona part de les seves obres. Les agendes ens donen testimoni també de les seves relacions amb la família i amb els seus amics i coneguts, i fins i tot ens revelen alguns aspectes de la vida amorosa — no sempre exemplar — del seu autor. Tot amb un nivell de detall i precisió quasi abrumador i que ja voldríem per a molts altres artistes del seu temps.

Malgrat el sentit pràctic de les agendes i l'evident espontaneïtat d'algunes anotacions, rarament el to dels escrits és íntim o confidencial, com si l'autor s'hagués preocupat per oferir una certa imatge decorosa a la posteritat. Sorpren sobretot la quasi nul·la presència de comentaris concrets sobre el seu treball d'escultura o de dibuix. Mai no es comenten els problemes o indecisions del procés de creació, mentre que sí hi ha observacions sobre altres dificultats: financeres, de salut, de relació social o familiar. L'artista calla sobre les intimitats del seu treball i són molt escasses les opinions de l'obra d'altres artistes contemporanis.

Les llibretes de notes configuren un grup d'aparença més heterogènia. Hi trobem diverses agendes amb adreces i telèfons, juntament amb alguna peça d'antic material escolar, com ara un quadern datat del 1898 on es copia un manual d'anatomia artística [R.99.876]. No obstant, el conjunt aferma una certa unitat en funció de la seva cronologia tardana. Es tracta d'escrits dels anys quaranta i cinquanta en els quals Clarà fa sobretot tres coses: 1) transcriu un conjunt de textos breus sobre art de diferents autors, a partir d'antigues lectures, 2) recopila diversos records i anècdotes de caràcter biogràfic i 3) exposa de forma gens sistemàtica la seva visió sobre l'escultura i el dibuix, sobre la seva pròpia obra, sobre la crítica d'art i sobre la modernitat i l'avantguardisme.

A l'hora d'assajar una antologia d'aquestes nombroses llibretes de notes hem prescindit dels textos d'altres autors que Clarà transcriu. Es tracta de cites d'autors clàssics com ara Plató, Ciceró, Montaigne, Boileau, La Fontaine, Goethe, Chateaubriand, Lamartine, Byron, Víctor Hugo, Gautier, Balzac, Tolstoi, Rostand, Tagore o Maragall. I també de diferents tractadistes de les arts plàstiques: Vasari, Francisco de Holanda, Nicolas Cochin, Ingres, Delacroix, Ruskin, Charles Blanc, Taine, Puvis de Chavannes, Maurice Barrès, André Lhote, Raymond Scholier, Louis Hourticq, René Huyghe, etc. Malgrat aquesta relativa abundància de noms no hem de retenir la imatge d'un artista especialment lletraferit o amb afany d'erudició. Al contrari, Clarà té una formació intel·lectual exclusivament vinculada a l'ensenyament de les Belles Arts, abocada sobretot a l'ofici pràctic. D'aquí precisament el seu interès per la lectura i pels escrits teòrics sobre les arts, d'aquí la consciència de la necessitat d'omplir aquest buit prou important de la seva for-

mació. El caràcter extraordinàriament heterogeni d'aquests textos i el moment tardà de la seva transcripció fan que el seu interès sigui molt limitat en relació a la comprensió del nivell cultural i de lectures del nostre escultor.

L'antologia dels manuscrits que proposem s'articula en dos blocs genèrics: un primer amb opinions de Clarà sobre l'activitat artística, sobre la crítica d'art i sobre la modernitat i l'avatguardisme; i un segon bloc on es recopilen diverses remembrances biogràfiques més o menys anecdòtiques. La majoria d'aquest material és, com ja hem assenyalat, tardà, i per això els idiomes més utilitzats són el castellà i el francès. Quan transcrivim textos de les agendes, les llengües habituals són el català i el francès, i el grau de fiabilitat documental és molt més gran, alhora que el to és notablement més viu i espontani. Aquest seria el cas de les anotacions que reproduïm relatives a la seva amistat amb Isadora Duncan entre el novembre de 1912 i l'abril de 1913. O també el cas de l'encàrrec d'una escultura per la marquesa de Brantes de 1919, en què podem contrastar el relat directe de les agendes en català i el record de l'episodi fet en castellà, on es cometen diversos errors de datació (1922 per 1919) i de titulació (comtessa per marquesa), i que ens alerten sobre el caràcter aproximatiu d'aquestes remembrances biogràfiques escrites al final de la seva vida.

De tota la documentació aplegada per Clarà, la part més atractiva és, amb diferència, l'epistolari. Aquest és format per uns 930 documents. Abunden, com és lògic, els escrits oficials tipus *saluda*, les convocatòries i els agraïments i felicitacions més o menys protocolaris, tot i que hi ha algunes peces molt interessants. La simple enumeració d'alguns dels corresponents impressiona. Per exemple, entre els artistes: Gargallo, Zuloaga, Casas, P. Isern, Adrià Gual, Josep Berga, Josep de Togores, López Mezquita, Iu Pascual, Santasusagna, Mariano Benlliure, Frederic Marés, Domènec Carles, Joaquim Mir, Marià Vayreda, E. Galwey, R. Canals, Lola Anglada, Josep Llimona, Carlos Vázquez, Sorolla, Anglada Camarasa, Maillol, Bourdelle, Sunyer, Francesc d'A. Galí, Vila Arrufat, Tharrats... O per exemple, els crítics i escriptors López Picó, Romà Jori, Pous i Pagès, Xènius, Pompeu Gener, J. Folch i Torres, Miquel Utrillo, Manuel Brunet, Ignasi Iglesias, J. M. Junoy, Josep Carner, Prudenci Bertrana, José Francés, Sebastià Gasch, Xavier de Salas, Emiliano M. Aguilera, Elie Faure, Chandler R. Post, Marqués de Lozoya, A. Gallego Burín... O entre els polítics, els músics i gent de l'espectacle: F. Cambó, Miquel Mateu, Pau Casals, Enric Borràs, La Argentina, Àurea Sarrà, Teresina Boronat...

A més de les cartes rebudes, es conserven alguns esborranys de cartes de Clarà adreçades a altres. Són molt poques però d'una gran utilitat per reconstruir determinades polèmiques i situacions. De fet, l'únic cas on hi ha una certa continuïtat en la correspondència és amb Romà Jori, de qui es conserven 17 documents, mentre que amb la majoria d'altres corresponents no es va més enllà d'una, dues o tres cartes.

N'hem triat 30 d'entre les més riques d'informació o més significatives per la personalitat històrica de qui les escriu. Les presentem ordenades cronològicament, amb una aproximació per a les no datades, i les transcrivim sense cap mena d'alteració, llevat de la regularització dels accents en castellà i de la puntuació en tots els casos que ho exigeix una lectura fluïda.

MANUSCRITS

Mes notes son escrites en catalá, castellà i frances porque, la meua vida, discreta i absorvida unicament, o sobretot pel meu art, no m'ha permés perfeccionar-me mes en un sol d'aquests idiomes.

[R.99836]

* * *

"Un pot pourri"

Escric poc en catalá, i aixó es degut a que de petit o molt jove vaig anar a França, aixó fa que pensi en catalá, m'expressi en francés, en castellá i en catalá i conegui una mica la llengua d'Oc. Es un conflicte, una barreja d'idiomas – influit per corrents regionals – es el que diuen a França "un pot pourri", producció literaria barrejada. Jo no soc ni seré mai un literat (lluny de mi tal pretenció. Prou feina tinc amb el meu ram). Els tres anys que vaig passar à Toulouse (prop de quatre) me iniciaren bastant al francés i sentia bastant la llengua d'Oc o provençal. Empró, atret pel meu art, aquest m'ha absorvit totalment.

[R.99824. Febrer 1954]

* * *

Sobre les Arts

¿La escultura?. Una piedra preciosa que el artista labra en sus múltiples facetas, centelleando y mezclándose el fulgor de la piedra con la chispa que desprende el anhelo divino del escultor.

Para el escultor la materia es elemento secundario, sólo la luz del sol y el fulgor del alma vibrante son los que deben quedar plasmados y encerrados en las entrañas de la materia inerte.

Como el amante viejo, el escultor, en el ocaso de su vida, puede acariciar la forma con el melancólico amor de su espíritu.

[R.99817. 1942]

* * *

Hay que procurar despejar los floreos recargados y mentirosos del barroquismo para volver a la belleza pura, clásica, sana y luminosa pero sentida y vivida en nuestro ambiente con sentido común.

[R.99817. 1942]

* * *

Entre otras cosas escultura es: ritmo, forma, cadencia, volumen, peso, línea, geometría, euritmia, construcción, vibración, paso de la luz sobre planos opuestos, matices, facetas, libertad de concepto, unidad, concreción, luz que se modela, dibujo,

consonancia, equilibrio, irradiar, vibrar y hacer vibrar con simpatía. La euritmia que es proporción y armonía de las partes de un todo. Simplicidad, análisis y síntesis normal que viene con el tiempo. Hay que evitar la hinchazón y lo aparente, poner lo substancial, lo profundo, lo esencial. El arte surge de dentro a fuera como todo en la Naturaleza, como el agua que brota hacia arriba, como hacen las plantas desprendiendo el suave perfume de las flores que va directo al espíritu y al corazón.

[R.99818. 1948]

* * *

En pintura las disonancias pasan más fácilmente que en escultura. Un pintor (llamado modernista) puede pintar una cabeza dibujando una oreja, en lugar de en su sitio, en medio de la cara. Esto en escultura lo veo más insolente todavía. La escultura parte de una base lógica y constructiva que la conduce a la nobleza y dignidad. La escultura, mucho menos que la pintura, no permite payasadas pintorescas ni aberraciones. Yo creo que con tormento e inquietud se puede llegar a la digna serenidad. Eso es: tormento por dentro y nobleza exterior. Sin ese tormento íntimo y humano la serenidad sería fría y aparente.

[R.99820. 1953]

* * *

Del humorismo

Se concibe el humorismo en literatura, en dibujo y hasta puede tolerarse en pintura, pero no lo comprendo en la escultura. Este arte es demasiado austero y limitado para servir de burla y representar lo grotesco y ridículo. La belleza no hace reír; es noble y serena. No caben las muecas de arte plástico. Lo más que la escultura tolera es una fina y espiritual sonrisa de amor.

[R.99820. 1953]

* * *

Dibujo

La enseñanza del dibujo de imitación puede resumirse en tres palabras: lectura, recuerdo y escritura. El método que ha de seguirse al principio consiste, por lo tanto, en separar los tres actos de visión, memoria e imitación. El ojo debe mirar atentamente y largo rato. La primera acción intelectual ejercida sobre la visión es la comparación del conjunto de la cosa vista con sus partes dominantes, tendiendo al descubrimiento y a la precisión de sus analogías y de sus contrastes. La lectura de una forma es, por lo tanto, un acto de visión objetiva y analítica. El cerebro debe, después, impregnarse lentamente de la imagen que el espíritu haya analizado, y precisado, hasta el punto en que la mano pueda dibujarla mientras el ojo la vuelve a ver, por decirlo así, "interiormente". Una mnemotecnica basada en una teoría de la prolongación del recuerdo visual, por medio de la observación analítica, debería ocupar lugar muy importante en la enseñanza del dibujo, porque solamente el

recuerdo preciso y duradero puede permitir la expresión del movimiento de las formas naturales en acción, así como los efectos fugitivos de la luz y del color. La naturaleza no se somete nunca a la pose, y el estudio de todo lo que se mueve y se modifica constituye la parte más interesante del arte de observar. Por lo tanto, si es indiscutible la utilidad de una mnemotecnica en cuanto al dibujo de imitación, se hace más indispensable cuando se trata de un método preparatorio del dibujo de invención.

Entre los estudiantes del dibujo, unos ven justo, pero ejecutan torpemente; otros tienen una habilidad de mano a veces sorprendente en relación con la poca práctica adquirida, pero les falta la memoria y sus dibujos parecen caligrafías sin interés; otros, finalmente, tienen un don de memoria demasiado fácil que les hace mirar demasiado deprisa, ver incompletamente y contentarse con una copia sumaria. Estos son los menos y pasan por ser los mejor dotados. La enseñanza del dibujo de imitación tiene por objeto desenvolver esas tres aptitudes, conduciéndolas por una serie de estados relativamente progresivos, a la unidad perfecta que caracteriza el arte del dibujo.

[R.99817. 1942]

* * *

Les albums de croquis sont là pour suppléer les défaillances de la mémoire sont le trésor indispensable au peintre, comme la cahier de notes au littérateur.

[R.99824. 1954]

* * *

He hecho muchos apuntes sobre la danza, sin embargo mi escultura tiende a la estática, porque estática es la ciencia del peso, centro de gravedad y equilibrio de los pesos sólidos (según está escrito), pero estática sin vida es cuerpo sin alma.

[R.99820. 1953]

* * *

Sobre la modernitat

Del arte llamado moderno

El arte de nuestra época, como la política, va de un extremo a otro (¿qué se puede esperar de esto?) del arte convencional, amanerado y comodón a la imitación igualmente fácil y comodona del arte de la infancia. Hasta tal punto que la última palabra de lo que llaman "arte moderno" es la imitación del arte de las tribus negras y de las pinturas rupestres. En París ha caído el arte desde hace unos 35 años a tal extremo, que entre los múltiples epítetos que le ponen a las escuelas efímeras y superficiales se ha calificado "L'Ecole du moindre effort". En arte, sólo caben dos categorías arte bueno y arte malo, pero la crítica muchas veces presuntuosa e ignorante se extiende en teorías, palabras, y definiciones gratuitas que no hacen más que llevar el arte al

caos y a la confusión. Y en medio de esta desorientación, el artista verdadero, el que siente algo íntimo y procura decirlo lo mejor posible, tiene ventaja en aislarse de este tumulto y trabajar solo, retirado en su estudio.

Esta es, desgraciadamente, la situación en que ha caído el arte de nuestra época. Epoca de velocidad y de destrucción. Cosas opuestas al sentido del arte.

[R.99836. 1949]

* * *

Todos los "ismos" en las tendencias llamadas modernas son subterfugios, pretextos mercantiles de los marchantes de cuadros que pagando la crítica la comprometen enredándolo todo. Un marchante de cuadros de París me decía un día: "A du talent qui nous voulons". Esto y otras aberraciones por el estilo han sido el fundamento de la pintura de este siglo. De ello sólo se habrán escapado unos cuantos de criterio propio.

[R.99820. 1953]

* * *

En París un crítico italiano llamado Marinetti me decía un día al salir de una conferencia suya que "habría que acabar con la tradición, y que la de su país pesaba mucho sobre los hombres de su generación". Yo le contesté que esto depende de la fuerza de los hombros de los que la han de aguantar, pues también los grandes hombres del pasado han seguido la tradición manifestando su personalidad. Además, decía ese conferenciante, que deberían de quemar los museos. Le contesté que la manera más noble sería de hacer una obra mejor que la que se propone destruir y colocarla al lado de ella.

[R.99836]

* * *

Muchos artistas de hoy se pasan la vida preocupados sobre todo por el reclamo. Se dejan explotar por los marchantes que cuidan de ello. Picasso decía a un amigo mío, escultor modesto, González: "Tú no harás nada porque no cuidas el reclamo. Mira yo lo que hago". Efectivamente, Picasso se ha organizado una vida de reclamo pero, ¿no hubiese hecho mejor realizando más su vida de intentos, distracciones y palabras?

[R.99820. 1953]

* * *

Cubismo

En 1917, durante la guerra, hubo en una galería de Barcelona una exposición de pintura cubista en la que expusieron la mayoría de cubistas de París. Dos especta-

res, pintores de Barcelona, estaban comentando uno de los cuadros expuestos. Uno decía al otro: "¿Ves este cuadro?. Representa la madre del pintor Gleizes" (autor del cuadro). El otro decía: "Yo no veo bien". "— Sí. Fíjate bien, ¿ves?. Aquí, la cabeza; aquí, un brazo", etc. El otro: "Ahora veo algo". "— ¿Ves ahora?. Sígueme: aquí el otro brazo, aquí una mano" etc. Y el otro, perdido, dijo: "Pues ahora ya no lo veo". Yo leo el catálogo, y en el número correspondiente al cuadro decía: "Impression de Toul. Paysage". (La galería era de un tal Dalmau. Un individuo que me vendió una escultura quedándose él todo el dinero).

[R.99837]

* * *

Sobre la crítica d'art

Casi cada día desde l'obertura del Salon he rebut retalls de periodichs francesos per mediació de "l'Argus de la Presse". Tots ells solen esser elogiosos prò, es deplorable que no hi hagin crítichs que puguin anar. Gaire bé tots fan critica interessada y me reservan, à mi perquè no'hem coneixen, els mateixos elogits que pobres persones que mai han fet ni faran rés — la major part d'ells perquè son amichs ò dones —. Son críticas insípidas d'homes que mai han tingut la mes petita noció d'estética. Total quatre mots apresos que serveixen tontament y ab pretenció continuament à cualsevulga que tingui ab ells amiatat, sigui home ò dona, ò dongui diners. La cuestió per ells es omplenar periódichs, qu'es lo qu'encarregan els directors per fer cuartos. Com qu'el publich no hi enten res totes les bestieses son admesas.

Les críticas que modernament lleigeixo de mes poca solta son les francesas. Ho fan ab tan poch coneixement y ab tanta superficialitat que fins quant m'elogian à mi me son pesats à llegir.

[R.99673. 1912]

* * *

La Publicitat publica un llarch article parlant de la meua exposició de dibuixos. En fa molts elogis. Ataque l'ignorancia del publich que passa indiferent per la meua sala y ho fa encare mes fort pels pintors y esculptors que dient que no es necessari dibuixar critican d'academias els meus dibuixos. Aquets enemichs meus critican de mala fe la meua obra y despres la segueixen al darrera. Diu a demés el crítich que la meua exposició es una protesta contra l'art impressionista y de l'apeu-près imponent la construcció ferme del cos humà per portar una sana regeneració artística, acabant d'un colp ab totes les jenialitats malatiças.

[R.99673. 1912]

* * *

El pintor, el escultor, deben ver simplemente el espectáculo de la Naturaleza y procurar abstenerse de caer en la filosofía, que es el demonio tentador. El filósofo, el

escritor pueden discurrir sobre arte, però nosotros, los que practicamos el arte, debemos procurar apartarlo lo más posible de la literatura.

[R.99836]

Evocacions biogràfiques

En 1899 a Toulouse j'assistai quelque fois au cours de dissection a la faculté de Médecine. Un jour qu'il faisait froid et come ja gardais mon pardessus sur moi pendant que j'observais le professeur donnant la leçon sur un des multiples cadavres qui se trouvaient étendus dans la salle. Un mauvais plaisant d'étudiant m'introduisit dans la poche de mon pardessus un pouce d'un cadavre. Au moment de sortir et en passant dans la cour de la faculté distraitemment je vais pour tirer mon mouchoir de ma poche et je trouve le doigt que je jetais tranquillement. A un ami a moi la même blague lui fut faite, seulement avec la différence qu'en arrivant chez lui dans sa chambre il trouva dans sa poche un membre... ratatiné.

[R.99668]

* * *

1906

Le sculpteur Aristide Maillol, qui venait souvent me voir a mon atelier et qui avec mon frère bien de dimanches allons a bicyclette le voir a Marly-le-Roi, me présenta un jour au sculpteur Rodin. J'allais voir le maître a son atelier de la rue de l'Université et lui montrer ce que je faisais. Rodin était très fier et très absolu partant dangereux pour ses élèves. Je voyais entre eux la mauvaise influence du maître, car en général ils copiaient du maître les défauts et laissaient les qualités. C'est ce qui arrive souvent quand on veut copier, ou suivre un artiste a tempérament. Je me méfiais donc de cela et un jour que Rodin me montrait une de ses oeuvres me disant: "voilà ce qu'il faut faire". Je lui répondis: "Maître, j'ai pour votre oeuvre une grande admiration mais je vois difficile de pouvoir m'identifier avec votre tempérament. Vous êtes du nord et moi je suis du midi. Vous êtes un réaliste passionné et moi j'adore la nature noble, sereine et paisible de la Méditerranée et l'esprit qui s'en dègage". Depuis ce jour-là je cessais d'aller a l'atelier de Rodin. Je m'enfermais a mon atelier devant la Nature et admirais la noble tradition des peuples bordant notre divine mer ensoleillée.

Avec Maillol quelque fois le dimanche après midi allions tout en promenant voir des amis peintres qui habitaient près de Marly-le-Roy. Le peintre impressioniste Rousset et Maurice Denis. Celui-ci habitait Saint-Germain-en-Laye. Maurice Denis me dit un jour de 1907 au sujet d'une statue que je venais d'exposer au Salon de Paris. "Avez-vous lu un article du sculpteur Bourdelle parlant de votre statue exposée au Salon. Il en fait les plus grands éloges disant que c'est la plus belle oeuvre du Salon". J'admirais la peinture de Maurice Denis. J'admirais aussi sa culture littéraire mais ce qui m'inquiétait en lui. C'était qu'il était trop systématique. Il résumait son art entre la formule du tout froid avec le ton chaud et je me dis: "Cet homme se met dans une impasse", et en effet, Maurice Denis, a mon avis, cessa d'évoluer dans son art. Ce système de principes est souvent fatal aux artistes qui selon moi, doivent tou-

jours laisser la porte ouverte a leur propre tempérament et émotion. (La statue dont je fais mention s'intitulait alors "Ame et matière" plus tard elle portait comme titre "Tourment". Je la cedais au Musée de Barcelone. A cette époque là j'étais très préoccupé par les sciences psychiques, par le mystère de l'esprit et la matière et mon oeuvre s'en ressentait.) La vie n'est elle pas un éternel point d'interrogation?... qui a raison?... Je voyais aussi dans Maillol un système de simplification qui le portait a négliger la construction par l'emphase et l'enflure. Maillol était ami et admirateur du grand Renoir mais la peinture est un monde différent... Il me disait un jour: "moi, je ne saurais modeler un genou ni attacher une tête au tronc" et moi je lui répondais par une phrase (je crois de Théophile Gautier): "L'art robuste seul a l'éternité" et je crois que le plan et les attaches ont aussi de l'intérêt dans la sculpture qui doit être pleine et non enflée".

[R.99837]

* * *

Zuloaga tenía su estudio en Montmartre, rue Caulaincourt. Los sábados a menudo nos reuníamos unos cuantos amigos en su estudio e íbamos a cenar juntos al "Lapin agile" a la "butte". Entre los amigos solía venir el pintor Pitxot (catalán) y el escultor y orfebre Paco Durrio (vasco). Este último era muy bajito y panzudo, algo tipo Sancho Panza; en cambio Pitxot era alto y delgado, tipo don Quijote. Al salir del taller de Zuloaga, caminando hacia la taberna del "Lapin Agile", Pitxot y Paco Durrio iban delante nosotros dos, Zuloaga y yo, y mirábamos como los dios que nos precedían hablaban muy animados. Pitxot se inclinaba como una plamera sobre Paco, pequeño y gordo para hablarle, y Paco, que era extremadamente orgulloso, le contestaba levantando la cabeza y bajando los ojos: "A mí no me convence Vd., amigo...".

En la taberna nos tenían reservados nuestros puestos en la mesa central junto con la familia del dueño de la casa. Únicamente éste hacia "bande a part". Se metía en un rincón de la sala y se hacía traer varios litros de vino para él y después de haberse bebido uno, se pasaba la mano por la barriga diciendo muy satisfecho: "Ha! je commence a vivre!". Mientras tanto yo estaba viendo como en el fondo de la sala, rodeado de pinturas colgadas en las paredes por pintores "rapins montmartrais" y al pie de un gran Cristo de yeso patinado, yo estaba viendo como la hija del dueño se besaba con un soldado. (Esa pintoresca taberna había tenido por nombre "Taverne des Assassins", según decían debido a que allí habían matado en una pelea con unos bandoleros al hijo de la casa. Más tarde aquello se convirtió en un lugar pintoresco de turismo habiendo perdido su verdadero carácter).

[R.99837]

* * *

1910. La Fornanina. Concertista española. París.

Poco antes de estallar la guerra de 1914, en mi estudio, además de mi trabajo activo se pasaban cosas divertidas. Modelaba yo una figurita retrato de la célebre artista

Fornanina. Venía acompañada de una mujer que la vestía, pues la figurita iba representada con su indumento español, mantón, etc. La acompañaba también un literato muy conocido, Juan Cadenas, quien más tarde fue director de un teatro de Madrid y presidente de la asociación de la prensa, falleciendo hacia 1946 (dicho Sr. decían que era el amante de la Fornanina). Había también otro español, Enrique Sanchiz, encargado por el Estado Español para una comisión en París de ingeniería y de subvención a obreros de artes y oficios. Mientras yo trabajaba, el compositor español, de género chico, Quinito Valverde que también venía a mi estudio, componía sus canciones en un piano mío que tenía en mi estudio. Juan Cadenas le ponía letra a sus canciones. Allí compuso, entre otras cosas, "Clavelitos", "Sarasa", etc. Mientras estaba yo modelando el retrato de la Fornanina lo tuve que interrumpir. Un contrato, una tournée por Alemania durante la cual la artista tuvo que ser operada y de resultas de ello murió, y así quedó sin terminar la dicha escultura que derribé (La Fornanina murió en España). Un día poco más tarde, estando yo de viaje en Barcelona, desde mi habitación del Hotel de la Rambla (Hotel Oriente), oí un manubrio que tocaba las piezas que habían sido compuestas en mi estudio, quedóme sorprendido: "Esta música la conozco yo...!".

Durante aquel tiempo en París, el amigo Enrique Sanchiz había alquilado en el Boulevard Strasbourg una tienda con dos mostradores: en uno se veía la música de Quinito Valverde y en el otro esculturas de J. Clarà. En el interior de la tienda, en el despacho, escribía el maestro Valverde y abajo en los sótanos se bailaba flamenco. Artistas conocidos: gitanos como el Faico, el mojigongo y otros tipos flamencos de pura cepa. Quinito Valverde era un buen hombre. Le gustaba poner su firma y ¿cuántas veces firmaba...!: encargos de vestidos, sombreros de mujer que las artistas le pedían, y el pobre hombre iba siempre corto de recursos. Entonces era moda el llevar barba y Quinito Valverde y yo, como la mayoría de los hombres, la llevábamos, y por cierto, negra y muy poblada. Durante aquellos años modelé un retrato en mármol de una amiga de Enrique Sanchiz, hermana de la artista "Clavelitos", Conchita Álvarez, que era una belleza que se disputaban ministros franceses y altos personajes ingleses. Posaba con unas pieles de armiño y en las manos tenía siempre un pliegue de billetes para ir pagando las facturas que seguidamente le presentaban. Un alto personaje inglés hacía una vez por semana la travesía de la Mancha para ver a su bella amiga Conchita. Un día, en vez de esperar al inglés, se fue con el español Sanchiz a teatro. El inglés no encontrándola en casa se enfadó y entró en la cocina rompiendo platos y cacerolas.

[R.99835]

* * *

L'amistat amb Isadora Duncan

Dia delectós per mi. En Denis me acompanya a casa la gran Isadora Duncan. Ella mateixa havia manifestat el desitj de coneixem. Dins son temple de bellesa estava vestida voluptuosament aressada damunt un gran divan prop d'una tauleta plena de dolçors delectoses. Ha volgut complaurem. Ha ballat per mi, y sols ab en Denis y

ella hem passat tan llarga estona que la noció del temps ja no existia per mi. He sentit fondes emocions d'art infinit.

[R.99673. 19 novembre 1912]

* * *

Matí, model dibuix. Tarda. Isadora Duncan m'invita a sa loge del Châtelet per sentir la novena sinfonia de Beethoven. M'ha colocat ben aprop d'ella; al devant. M'ha donat aquesta preferencia. He observat l'extrema sensibilitat d'art d'aquesta dona. A la segona part de la sinfonia, ella, son cap caigut sobre la ma qu'amagave els ulls plorosos, era tan bella que mes ulls no s'han apartat un instan de la seva contemplacio. En aquest moment he vist algunas llagrimas passar per sota la seva ma y caurer demun de sos pits y una perla regatejarli sobre sa galta sensible. Aben acabat me diu: qu'es llastima qu'aquella música sublim no tingui com à fondo en lloch del cuadro ridicol dels musichs vestits de frach, l'interior d'un temple de bellesa. Jo l'hi he contestat que durant l'execució de la simfonia jo'l contemplava aquest temple, car no he deixat de mirarla un instant. Gran emoció d'art he rebut aquest dia de gracia.

[R.99673. 1 desembre 1912]

* * *

Mati vaij à casa Isadora Duncan. Ella es sola, amabilíssima, vesteix ses vestits lleugerissims y ofereix de son cos sublim, gaire be nua, à mon estudi. Per mi sola balla y dedica l'espectacle mes meravellos. He passat llargas horas encantat y encisat dins el palau clos d'aquesta fada. L'hi he portat un centenar de dibuixos meus per ensenyar puesto que s'interessa à mes obres. He fet d'ella una col·lecció d'anotacions. M'ha convidat aquest vespre à una recepció lluida que fa. Hi haurà el ministre de Beaux Arts y altres personalitats. Jo no hi vull anar. Car he passat el dia molt massa relligiosament per perdren el perfum d'art al mitj de gent indiferent per mi.

[R.99673. 3 desembre 1912]

* * *

Isadora vol que faci una estatua d'ella pel vestibul del seu teatre.

[R.99673. 4 desembre 1912]

* * *

Vespre à les 5 vaij à casa Isadora Duncan. Ella m'ha convidat à anar-hi à pendrer un thé y sentir música. S'han tocat dos concertos. Schumann y Schubert. Tot es relligios a casa seva pró avui hi havia massa gent, gairebé tots eren literats, musichs ò artistas. També hi havia en Jean Richepin. Ella m'ha, además, convidat per dijous proxim al matí per anarhi a treballar.

[R.99673. 13 desembre 1912]

* * *

He tornat a passar gran part del dia à casa Isadora Duncan. Dins son templa tot es bellesa, tot amor. El pianista Skim tocaba el piano divinement y aquella pretrèsse ballava com per la deesa de la dansa sagrada. Ha ballat altra volta per mi sol, per mon estudi. Despres à ben acabat m'ha convidat a dinar prop d'ella. He fet una col·lecció de dibuixos més. A casa seva es perd la noció del temps.
[R.99673. 19 desembre 1912]

* * *

Envio un dibuix a n'en M. Brunet fa temps l'hi havia promés. Aquest dibuix representa El dolor fet ab Isadora Duncan.
[R.99674. 11 gener 1913]

* * *

Rebo una carta de Isadora Duncan desde Russia ont acaba d'obtenir un colossal triumpf per ses dances.
Envio à Mario Menier à Darmstad 34 dibuixos representant Isadora Duncan en ses dances. Aquest senyor com à secretari d'Isadora els farà pervenir à Berlin ont seran exposats junts ab altres dibuixos de la dançarina fets per A. Rodin y A. Bourdelle.
[R.99674. 7 març 1913]

* * *

Vespre vaij a casa Isadora. Es amabilissima. Balla per mi y me presenta les seves deixebles. Les fa ballar y ensejar per les tres representacions que donarà à fi de mes à Paris. Han ballat totes juntes. Ella reinave al mitj; com una deesa. La música y cant es Orphée de Gluck. He rebut aquest vespre una dolça sensació indefinible.
Després, ò ironia!, m'he vist obligat d'anar ab un amich al Moulin Rouge hont encare no hi havia estat mai. Donaven una representació espanyola. Isabel Rodriguez ballave. Per ella hi he anat. Per lo demés, m'he fet un tip de fastich.
Les belles sensacions sols queden. Lo que no m'interessa no pren.
[R.99674. 21 març 1913]

* * *

Vespre vaij à la vetllada que dona Isadora Duncan al trocadero. cinc-mil persones hi acudeixen. El teatre es plé. He tingut la agradable sorpresa de veurer reproduhit al programa un dels meus dibuixos que feri ab ella. Es una gentilissima artista. M'ha donat la preferencia!. M'han colocat ademés, com à espectador, à un lloch preferit à fi de fer altres dibuixos. Aixó es lo que he fet aquest vespre. L'exit d'aquesta grandissima artista ha sigut entussiasma y delirant. Ben acabat he anat à sa loge. M'ha parlat del meu dibuix y m'ha presentat à altres dames. Vetlla feliça per mi y de ben gran emoció artistica.
[R.699674. 25 març 1913]

* * *

J'ai été chez Isadora. Ravissante comme toujours. Elle m'a fait asseoir près d'elle sur des moelleux coussins au milieu des fleurs sous le charme des parfums et de sa beauté de prestesse. Nous avons goûté des mets exquis des boissons délicieuses et j'ai encore passé un des bons moments de ma vie. Les élèves nous servaient avec beaucoup de tendresse. Il y avait là une charmante jeune fille en robe très simple. S'était le doux printemps en personne. Que de grâce on goûte chez la sublime Isadora!
[R. 99674. 28 mars 1913]

* * *

Isadora m'a invité à aller cette après-midi en matinée dans sa loge au concert Colonne au Châtelet. Elle m'a fait asseoir tout près d'elle. Elle était ravissante habillée dans des gazes légères bleues. Ses pieds chaussés de sandales. Sa tête couverte par une riche coiffe de soie avec sur le front, deux grosses pierres précieuses. Au cou un collier de pierres égyptiennes et sur l'épaule pour agraffer sa robe elle portait un beau camé antique. Isadora est une grande Déesse et parmi les femmes elle reste la reine de la Grâce. Toute la salle regardait avidement dans sa loge.
[R. 99674. 30 mars 1913]

* * *

Les deux enfants d'Isadora Duncan viennent de se noyer dans la Seine avec leur gouvernante. Ils étaient dans leur automobile. Ils revenaient à Versailles où ils passaient quelque temps. Par mégarde du chauffeur l'auto est tombée au fond de la Seine où elle est restée plus de deux heures... Je suis allé chez Isadora. J'ai été à la toilette de ces pauvres petits. Isadora est dans un état lamentable!! Je crains pour sa vie et pour son grand art!! La scène que j'ai vue est déchirante je ne saurais la décrire. Je passe l'après-midi chez Isadora dans la bibliothèque où sont posés les enfants et la gouvernante. J'ai tâché de mon mieux de consoler cette pauvre amie. Elle a reçu du monde cette après-midi, cela la distrait en apparence mais au fond on voit en elle une lutte intérieure entre la grande artiste, entre son génie et son amour de mère qui perd ses deux uniques enfants, leur seule compagnie dans son foyer.
[R. 99674. 19 avril 1913]

* * *

Sobre la marquesa de Brantes

La Marquise de B. me fait écrire me donnant rendez-vous chez elle demain pour commencer chercher des croquis pour faire sa statuette.
[R. 99681. 1 avril 1919]

* * *

Je vais chez la Marquise de B. Les valets ont reçu l'ordre de me faire monter dans sa chambre. Cette piece est d'un luxe et d'une volupté inouis. Ornée d'objets d'art de grande valeur. Son lit se compose d'une avalanche de coussins et d'étoffes chinoises de peaux soyeuses. Totu ça péle-mêle dans un beau désordre, encadré par un très grand paravant chinois. Elle est apparue d'une pièce voisine enveloppée dans une étoffe dorée et transparente. Elle à posé. Peu à peu elle à laissé tout à fait tomber son voile. Elle était radieuse et j'ai bien dessiné. Madame la Marquise de B. habite place des Etas Unis, son hotel se trouve en face celui ou est logé actuellement le président Wilson. Juste comme je rentraí chez la Marquise le président Wilson sortait de chez lui pour se rendre au ministère des Affaires Etrangères pour les travaux de la paix.
[R. 99861. 2 abril 1919]

* * *

Je vais dessiner d'après la Marquise de B. chez elle je fais une serie d'études de nu pour la statuette que je dois faire d'elle. En allant chez elle, a coté place des Etats Unis, j'ai du traverser au milieu d'une foule immense. Un gran cortege socialiste qui se forme avenue Malakoff et Kebler pour defiler ensuite vers la rue de la Tour et qui va déposer des palmes chez Jaurés. Cette foule proteste contre l'acquitement de l'assassin de Jaurés. De tous cotés on chante l'Internationale. Il y a eu des coups de feu et des tués.
[R. 99681. 7 abril 1919]

* * *

En 1922, Place des Etats Unis, vivía espléndidamente una señora Mme. la Comtesse de B. (separada de su marido). Un día dicha señora me llamó y me encargó su retrato en una figurilla desnuda representando un san Sebastián. Atada de pies y manos a un tronco de árbol con una flecha que, pasada por debajo de su corazón, fue a pegarse en el tronco del árbol. El primer día de pose las chicas a su servicio le prepararon en su boudoir antes de salir al salón donde yo modelé dicha estatuita. Al presentarse, tuvo el pudor de no desnudarse del todo de una vez, pero viendo que yo la dibujaba con naturalidad, poco a poco, se quedó desnuda del todo y pude yo trabajar. Una vez la figurilla terminada, se la presenté en yeso. Estaba ella en uno de sus salones, tendida en un gran diván lleno de cojines muy aparatosamente, casi tocando el suelo. Me pidió le enseñara la estatuilla que, decía ella, "adoraba". Coloqué la obra en el suelo y mientras la condesa la estaba contemplando, pasa por allí un gato insolente y de un golpe de pata echa por el suelo a pedazos la estatuilla quedándonos el modelo y yo tan desagradablemente sorprendidos, que de no ser la nota cómica de aquel maldito bicho, a ser posible lo tiro por el balcón. Los criados me conducen y salgo rabiendo y con ganas de reir.
[R. 99668]

* * *

1923. París "Le Chabanet"

Visite dans une maison close accompagné d'un ami espagnol qui visitant Paris, curieux de tout voir. Nous visit  mes une maison publique, célèbre alors "Le Chabanet" On m'avait parlé de la décoration d'un Salon de cette maison peint par Toulouse Lautrec et j'eux la curiosité de le voir. La visite simplement coutait alors 50 fr. Une dame nous montra toutes les dépendences; gran luxe chaque chambre avait son bain turc. Le salon décoré par Toulouse Lautrec était peint un peu style pompeyan peintures mythologiques (Toulouse Lautrec, homme chétif-type dégénéré, s'enfermait me dit-on quelque fois des semaines dans cette maison ou il trouvait son r  fuge). Nous passâmes par une grande pièce ou une vingtaine de femmes en robe légère nous furent présentées. Types assortis de tous pays. Nous passâmes en visiteurs. Une autre pièce nous fut présentée. C'était la salle dite "Edouard VII". Un trone avec un fauteuil doré y était conservé. C'est dans ce fauteuil que le gran roi s'installait parait-il...; puis une autre pièce moins sympathique nous f  t montr  e intitulée salle des supplices. L  , des dégénérés sadiques venaient se faire fouetter, torturer, etc. Après la visite de cette   tonante maison d  cor  e    la turque    grand frais nous sortimes respirer l'air pur.

[R. 99835]

* * *

1923. Primer Viaje a América

Llamado por el multimillonario americano Charles Deering para modelar los retratos de sus dos hijos, hice el viaje a Florida-Miami. Mi compañero, el pintor Ramon Casas, fue también invitado. Embarcamos en Saint Nazaire. El barco hizo escala en varias ciudades españolas. En Santander subió un joven catalán, presidente del Centro Catalán de la Habana, con el que nos hicimos amigos, pues en el barco no había más que nosotros tres como catalanes y un alemán, que viviendo desde hacía años en Barcelona hablaba también catalán. Pasamos la travesía distraídos, contando cuentos y chistes. A Casas le sorprendía que la mayoría de los pasajeros fuésemos a leer a la biblioteca cuando, como él decía: "Arriba en el bar,   hab  a vinos tan buenos...!". La sorpresa que nos esperaba a Casas y a mí fue que, al llegar a la Habana, vimos en el puerto varias barcas con banderas catalana y española, y oímos que de esas lanchas subían unas voces que decían: "  Viva Casas!.   Viva Clar  !. Casas me dice: "Me parece haber oído tu nombre" y yo le contest  : "Pues a mí me parece haber oído el tuyo", y efectivamente fue la realidad que nos sorprendí de tal manera que yo no lo podía creer, y es que el catalán pasajero del barco, sin decírnoslo, cablegraf   al Centro Catalán de la Habana a que viniesen a recibirnos. El Centro Catalán nos obsequió y después de un par de días de estancia en la isla en la que fuimos obsequiados por la colonia y la prensa. Al embarcarnos para la Florida, Casas y yo pasamos a la parte del puente del barco, opuesta a la que subía la gente y all  , sentados en un banco, distraídos contemplando el crepúsculo vespertino, al sonar la sirena por arrancar, pasamos del lado por donde se despedía la gente. Cual fue nuestra sorpresa al ver una multitud de gente que vino a despedirnos grit  ndonos: "  Pero en dónde est  bais?. Veníamos a despediros y aquí os traíamos recuerdos"

Cajas de cigarros, etc. y con los obsequios en las manos nos despidieron: "Adios, adiós...". Luego, Casas que era tan gran fumador como bebedor, me dijo en tono de desolación: "Que n'hem sigut de burros...!". Los regalos, los cigarros, se quedaron con los amigos que vinieron a despedirnos.
[R. 99835]

* * *

1946. Lunes 16 de Septiembre

Unos particulares me avisan de otro hecho vandálico acaecido (supongo anoche) contra mi estatua "Diosa" (mármol) colocada en la plaza de Cataluña desde 1928 y que tantos honores y vilezas ha tenido ya. Voy a ver y me encuentro el atropello. Una salvajada, como ya me han sucedido tantas en "mi querido país". La estatua desfigurada, ensuciada con fuertes manchas negras y grasientas. Los pechos, las partes sexuales, la cara, que a más de pintada con esa pintura negra, tiene rota parte de la nariz y la boca, por fin, ¡una vergüenza!. El día siguiente, y como hice ya en otra ocasión en caso semejante después de la revolución y de la entrada de las tropas nacionales, sin pedir nada al Ayuntamiento (el que tan poco parece preocuparse de mis obras, colocadas en jardines: ya que con la estatua mía "Serenidad" colocada en la terraza de Miramar, desde 1928, también es continuamente escarnecida por el estilo, pintada con coloretes de señora, pinturas grasientas y casi imposibles de quitar sino rasgando y volviendo a modelar). La mañana siguiente, digo, y con un ayudante mío, voy a la plaza de Cataluña, me dirijo a un guardia, le exhibo mi tarjeta, le explico el caso, ¡no sabía nada! (Así están guardadas las obras de arte aquí). Pasé largo rato rasgando y lavando, disgustado como se supone, al ver mi obra en tal estado. Noto en ella trazos de muchas pedradas. Una de ellas tal vez sea la que le ha lastimado la nariz y la boca. La dejé limpia sin que nadie, ni periodistas, ni poderes públicos se hayan dado cuenta de nada. He determinado obrar así, sin avisar al Ayuntamiento, recordando que poco antes de estallar la revolución, y con motivo de mi ya citada estatua "Serenidad", que ante los atropellos de que ya en aquel entonces era víctima, un día, un concejal, al dar cuenta al Ayuntamiento de aquello, se tomó el acuerdo de avisar al artista para que yo mismo fuese a reparar los daños cometidos (eso lo leí yo en la prensa, ¡pero el aviso del Ayuntamiento no me llegó nunca...!). Desde entonces, cada vez que esos casos de "civismo" suceden contra mis obras, acudo sin más permiso, por pudor y dignidad profesional, a procurar reparar en lo posible los desperfectos de que mis obras son víctimas. Mientras tanto, el Excmo. Ayuntamiento da toda clase de distinciones a un escultor del cual ya he hablado, que (según se dice entre los artistas indignados, estaría de acuerdo con los arquitectos del Ayuntamiento y demás, tramando allí no sé qué cosas). El caso es que ese señor es dueño de su casa regalada y hace y deshace lo que quiere (no le tengo envidia). A más de ser el escultor (imprescindible) del Ayuntamiento, a quien van todos los encargos oficiales. Dicho Ayuntamiento acaba de ofrecerle en el barrio gótico una casa, taller, vivienda y museo para que pueda recrearse espléndida y económicamente. Mientras yo tengo que soportar las mil

peripecias y dificultades para construirme un local-taller para albergar mis obras (pagando, naturalmente, los respectivos impuestos y preparando toda mi obra para que el destino mío pueda un día... posiblemente cuando ya no esté, ofrecerla a esos "Mecenas del Arte"). ¡Oh ironía...!

[R. 99668]

* * *

Lunes 19 de Mayo de 1952

Con motivo del Congreso Eucarístico. Un campamento de jóvenes falangistas bajo el mando del Sr. Oriol, jefe de Falange, ha instalado su campamento en el lugar donde se encuentra mi estatua "Voluntario", monumento que fue erigido con motivo de la guerra de Francia 1914-1918. Por orden del Sr. Oriol (según me han dicho), se ha mandado tapar dicha escultura mía. Se le ha hecho como una caja grande, luego revestida con telas enyesadas y pintadas, dándole la forma de un monolito. Durante los días del Campamento, mi estatua ha estado vergonzosamente tapada y cercada dentro de dicho campamento. El monolito, groseramente hecho y pintado, tenía la forma de la roca de Montserrat llamada "Cavall Bernat". El día 4 de Junio, terminadas las fiestas del Congreso, he escrito una carta al Alcalde de Barcelona, Sr. Simarro, protestando, indicándole además que por respeto a los actos del Congreso me había abstenido hasta su terminación (la estatua fue entonces destapada).

El día 17 de Noviembre de 1952 han sido serrados los brazos de la estatua "El Voluntario". Me han telefoneado la noticia desde el Museo de Arte Moderno que se halla cerca del emplazamiento de dicha escultura. El día 18 ha sido un día lluvioso y unos desalmados miserables se han aprovechado para serrar la estatua del Héroe (bronce). He ido a verla. Se veían muchas huellas. Subieron por la parte de la espalda, y en la pierna que se dirige hacia atrás llevaba aún el compacto del barro de los pies del que subió, y muchas huellas más (que por lo visto nadie se ha ocupado en averiguar). (Los dos brazos fueron tirados al césped). Dos días después, tal vez a fin de evitar a que la fotografíen y divulguen la noticia con reproducciones, se ha mandado tapar dicha estatua con una especie de caja, compuesta de unos tablones y encañizados (los brazos han desaparecido). Unos periodistas extranjeros vinieron a entrevistarme, pero me he abstenido de dar detalles procurando evitar se divulgue este escarnio y salvajada, evitando se sepa fuera de nuestras fronteras, pues por contraste, esta misma obra en 1925 obtuvo el Grand Prix en la Exposición Internacional de Artes decorativas de París, en la que habían expuesto todas las Naciones civilizadas. ¿Quién habra sido? (misterio).

En Mayo de 1953 sigue la estatua tapada. Pocos periódicos se han atrevido a hablar de este asunto, guardándose un misterioso y vergonzoso silencio. ¡Así estamos!.

A fines de 1953 se funden de nuevo los brazos en bronce y se vuelven a colocar en febrero de 1954. El coste de 25.000 pts. va a cargo del Ayuntamiento. Se le ha colocado una hoja de parra...

[R. 99820. 1953]

* * *

Mi voluntad

Mi deseo es que después de mi muerte se haga un inventario de todo lo que dejo: esculturas, dibujos, pinturas, escritos y demás: dineros, etc., y se ponga todo en seguridad, haciendo mi museo en mi propia casa y si alguna de mis obras ha de salir, sea para ser conservada dignamente en algun museo (Eso, después de mi muerte y de mi hermana Carmen).

[R. 99824. Febrer 1954]

EPISTOLARI

1. Carta de Josep Berga i Boix a Joan i Josep Clarà, 12 de maig de 1897. [R. 137112]

Sr. Dn. Joan Clarà y Pep idem.

Toulouse

Figueras 12 Maig 97

Estimats amichs: atjunt va una fotografia del relleu y es una, perquè no'n tinch mes. N'he donadas tantas, que m'he determinat dir que no'n tinch puig si volia escoltà á tothom me farian pobre y no'm convenen disgustos. Si no us l'he enviada mes aviat es porque'l gueto may me deya la vostra direcció y al ultim m'ha enviat una targeta y no l'entenich pero l'escrich tal com me sembla y alla va que trona.

Fa tres mesos qu'estich aqui fent de Sr. Mestre de Dibuix, qu'es una cosa que muda molt, pro que'm fastidia de valent. Primera porque tinch de tenir massa seny y haig d'ana sempre molt mudat y Segona, porque la classe es de dos á quatre de la tarda. 'L que ho va inventá això, devia tenir un cap de pom d'escala o devia ser enemich del pobres, ja que, en tal hora cap trevallador pot anarhi y sols los richs, los que no poden fer may res, 'ls bestias, o 'ls imbecils. En fi, es una classe de luxó.

Això fa, que jo no pugui trevallá a gust, puig se'm ha fugit alló de trevallá tot un dia. Pug ferho no mes que 'l mati ja que la tarda entre'l sorti de classe, brená y fumá et tocan las 5 y tampis, es inutil fer res.

Y per aixó mateix, me sembla que acabat aquest mes, si no's determinan pas á posa las horas de nit, 'ls engegaré a fer puntas a n'ells y 'l dibuix porque, jo m' tornaria un gandulas y un tonto. Per altre part, son tan animals, que no hi ha ningú qu' t' pugui parlá d'art, y si may ho vull fé tinch de fero ab las mevas sabatas que son mes artistas qu'ells.

Es una cosa que m'ha ben rebentat y he malehit cent vegadas l'hora que vaig guanyaro y'm he cagat ab el moment que'm va veni l'idea de veni aqui.

Es vritat que aqui hi ha mes llibertat i que puch teni modelos y de tot, pro caray en mitj un poble sens art, cristo que hi visqui jo'n fujo y vetaqui lo us volia dir: Pel 31 de Maig acabo el curs: queda tot l'istiu de vacances y m'han entrat unas ganas de veniuse á veure del diable. De manera que, desitjaria m'escriguesseu si s'está be

aquí, si, podria trevallarhi, guanyant pistrinchs los tres mesos d'istiu, Juliol, Agost y Septiembre si es cara la vida si's paga be ó malament l'art. Jo faria 'ls meus calculs y per alla mitj juny tocaria las curanta cap a Fransa y si la cosa m'anes gens be, aquí que m'esperessen que ja'm veurian un dia o altre.

Vejam donchs si'm poseu be al corrent.

He fet un grupo de tres donas nuas, qu'l titulo la tremontana. Estant corrent y bufant com desesperadas y es de mitj tamany natural. Tambe he fet un cap de nena "Flor d'Amporda" altre de Flamenca varis retratos relleus y alguns caps de dona en carbó.

Y com no tinch mes temps, esperant carta vostra, us desitja que tot us vagi be nostre af' amich

*Joseph Berga B.
Sn Pablo-38-Entresuelo*

Al moment que rebeu la fotografia desplegeula, fiqueula dins l'aygua un rato y despres esteneula dins un llibre ab algun pes al demunt y us quedara com si no hagués sigut may plegada.

Ah. sobre tot siguent mollas no las fregeu ni paseu res, ni el dit sobre la fotografia.

Vejam si'm contesteu aviat.

2. Carta de Josep Berga i Boix a Josep Clarà, 7 de desembre de 1902. [R. 137110]

*S. D. Josep Clarà
Olot 7 Desembre 1902*

Estimat amich, vaig rebre la teva, y acabo de rebre la fotografia del grupo que t'acaban de premiar. Com vull fer un ó dos articles referents a las tevas estatuas y travalls escultorichs, contestam a volta de correu y donam los següents datos.

¿Las Dryades y l'altra academia, especie de Davit, entre quans alumnes foren guanyadas l'any passat?

¿El grupo Pere d'Aragó mort á Muret sera enmotllat per compte de l'ajuntament de Paris, y arxivat en la escola de Bellas arts?

El grupo que m'acabas de enviar, es de lo mes valent, ben compost, ben trobat y just de tot lo que t'he vist; no tinch temps en aquest moment d'explicarho, ja ho veuras en la critica que 'n faré. Arrivaras al cim no 'n dubtis; fe y constancia, y no abdiquis may de la fe catolica, que es la que fa aquets miracles. Los que la oblidan ó la deixan tart ó aviat cahuen.

Pero tu no has de caure, porque has passat ja pel calvari del art y de la vida, y aniras guanyant fins que seras al bell cim, si conservas las costums que t'ensenyaven á Olot tos pares.

No puch enviar res de lo que pensava, y de lo que deya en ma darrera carta, porque ho tinch tot venut, y tinch encara venudas algunas cosas que no he pogut pintar pel

mal temps, y perque han passat tres mesos completament nuvols, cosa que no s'havia vist may.

Ab mi veuras tambe una proba de lo que't dich mes amont. Ja veus si n'he passat d'anys pintant y ensenyant, y sempre sense vendre res, sense cap esperansa, oblidat de tothom, y ara que soch vell com Adam ha surtit no se com, que m'esperan los quadros, y a Barcelona alguna volta se'ls disputan.

¿Y tots los amichs y companys del meu temps?

No fan res, ni venen res, aburrits, ó malalts, ó morts, pero 'ls que viuen tots m'han felicitat.

Y es perque vaig ab lo cap dret y'l cor net, pinto lo que sento, no'm influeix cap escola, tan es que vegi com que no vegi grans quadros y grans artistas.

L'endemà de veurels me 'n torno ab tota calma a fer lo que sento lo que veig, y lo que dona aquesta naturalesa dels encontorns d'Olot.

En Joan que prengui la carta com a propia. Us desitjo un final d'any ple de sort y de salut.

Disposeu sempre de vostre amich y antich mestre

Joseph Berga

¿Vos han donat l'assumpto, ó us ha tocat en sort?

L'assumpto de la mort del Rey en Pere es extraordinariament interessant y simpatic, sobre tot per un catalá. Es en Pere 'l catolich, pare del gran Rey en Jaume primer, lo gran conquistador.

3. Carta de Antoine Bourdelle a Josep Clarà, 24 de maig de 1908. [R. 137 094]

24 Mai Paris 1908

Cher Monsieur

Je fus très hereux l'an passé de voir une oeuvre ou l'art était vivant et empoignant et très hereux de le pouvoir dire a un certain public.

J'ai vu cette année votre oeuvre je l'ai bien vue mais de loin j'ai pourtant senti qu'elle était de vous.

J'avais avec moi un ami de province j'avais du me trainer avec lui dans toutes les horreurs les [il·legible] et taillées et j'étais mal de tout celà.

Je n'ai pas cette année été chargé de parler des sculpteurs de votre salon. Je vous mets a part la tâche me fut pénible car je ne prendrais jamais le droit de critiquer d'autres hommes en recherche ce sont des confrères je sais trop les misères du début et les efforts des toujours.

En Maurice Denis vous avez là un ami maître un artiste que depuis longtemps j'admire. Je sens que lui aussi doit aimer votre bel art. Je me joins a lui et vous n'êtes pas de ceux qu'il faut beaucoup pousser mais bien de ceux qui se haussent tous seuls. Donc bon serrement de mains et perseverons tous au travail

Antoine Bourdelle

4. Carta de Pau Gargallo a Josep Clarà, 1910. [R. 137136]

Amic Clarà:

Dispenseume amic Clarà si no he complert ab vos com se mereixeu y com deu fer un amic que us aprecihi. He tingut una temporada de feina espantosa y no he pogut cuidar-me del Saló ni de la societat.

Va esser una llástima que lo vostre envió no arribés mes prompte, puig teniu aquí, ab rahó, un estol d'admiradors entre'ls que m'hi conto sobre tot ab aqueixas ultimas cosas que feu. S'ha d'enviar dos mesos avans á Espanya teniu rahó, pera que arribi a temps.

La Bachiss es una obra bella. Crec que es un camí mol dret el que heu emprés pera realisar la Verdadera Bellesa.

Al mirar una obra d'art no voldria pensar mes que ab el que l'ha feta però ab vos me passa que veig com si sentís un gran dolor de no esser grec. Veig ab vos una gran remembransa de aquella forta civilització, hi veig al glosador d'aquella idea de bellesa perfecta y verdadera, es á dir vos veig acompanyat, no us veig sol á vos. Voldria veurheos mes fort que 'ls que anyoreu, admireu y recordeu ab les vostres obras, per aixó vos dic que heu agafat un camí mol dret pera dominar la bellesa, perque jo crec que sou el cridat pera realisar lo que no han fet Rodin ni Meunier ni Bourdelle "Bellesa verdadera y completa" comptant ab que vindrá un jorn que al veure una obra d'en Clarà pensare sols ab l'obra y ab l'autor.

Perdoneu si pobre de mi m'he atrevit á darvos a aquest sincer consell. Les vostres coses per aixó sempre ho seran de personals perque vos teniu un caracter d'home complet y seriós y l'homè fa l'obra.

L'efecte que ha produït aquest Saló nostre ha sigut desastrós com a popularitat pero 'ls intel·ligents l'han aplaudit y tots els demés artistes que no hem invitat se moren de ganas de serhi tot y parlarne mal.

A l'Ajuntament va haverhi dos concejals que van fer votar una proposició destinant tres mil pessetes pera comprar obras del Saló. L'Alcalde y aquests concejals varen anar á triar y comprar; 10 cuadros 5 dibuixos; y la vostra escultura cap de dona. Lo vostre per 250 pessetes y l'alcalde va dir que s'ho faria reproduhir ab marbre. Aneuhi ab cuidado, jo crec que podeu dirhi quelcom ab aixó.

La culpa de dar tantes coses la tenen els mateixos artistes, per haver rebaixat tan els preus, una reproducció es diferent, pero ab el tant per cent que s'ha de deixar per la societat y pel Fayans, no sé que'n quedarà.

En fi per l'any vinent jo crec que hauriam de fer un aconeximent que l'opinió de dalt y de baix shi fixés y apretan de ferm jo crec que serém els amos de Catalunya artistica.

A l'Smith y á mi no'ns compraren res per que a n'ell aquest mateix ajuntament lo pensiona per un any, crec, á l'Estranger y á mi me va encarregar un petit monument á n'en Fontova lo gran actor.

En Casanovas estava forsa be pero era insignificant lo que hi tenia. Els Oslés com sempre.

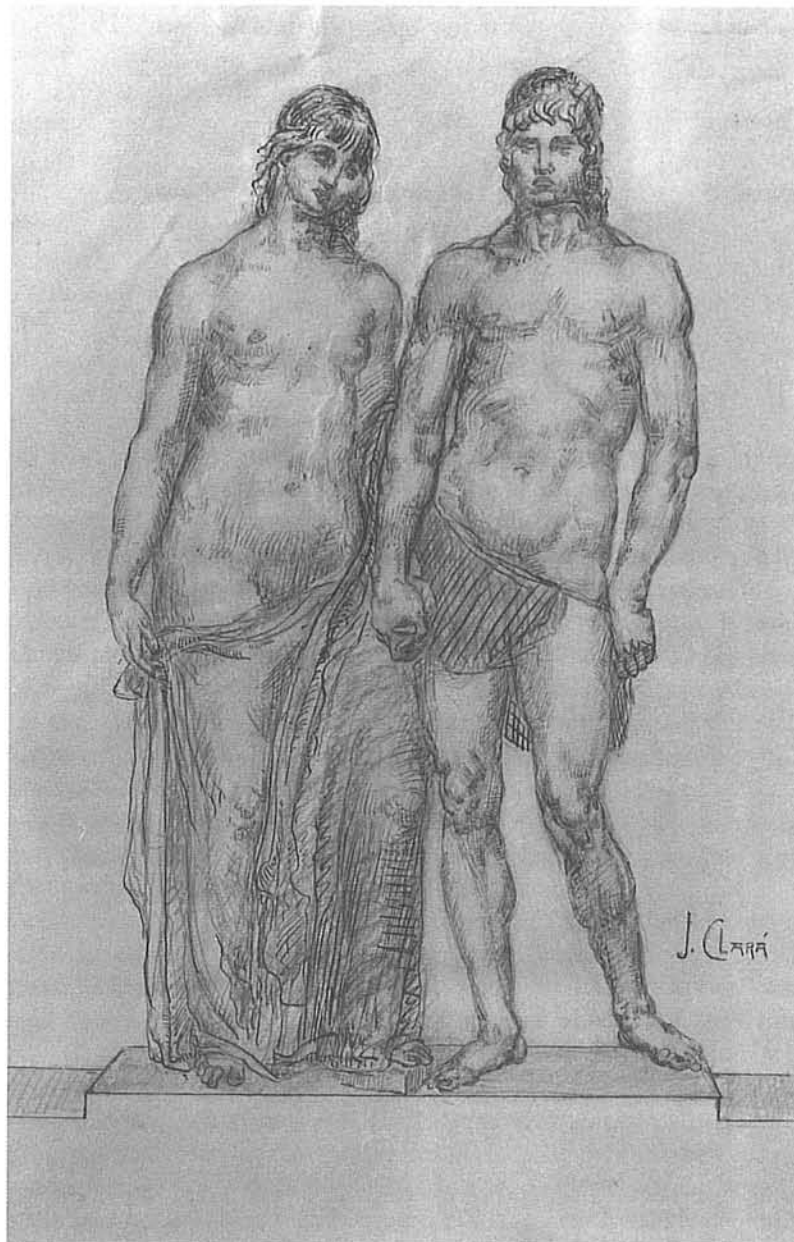

Fig. 1. Josep Clarà, *Estudi per a un grup escultòric*, dibuix a llapis i a ploma sobre paper, 35 x 24 cm., signat J. Clarà. Barcelona, Col·lecció particular.
Per les característiques d'estil i per la forma de la firma creiem que aquest dibuix podria datar-se a l'entorn de 1910.

La vostra Bachiss era lo millor.

Forsa records al vostre germà y una forta encaixada de l'amic y admirador

P. Gargallo
Provensa-316

Doneume la vostra opinió sobre el saló de la Nationale d'aqueixa

5. Carta de J. Pous i Pages a Josep Clarà, 7 de juny de 1910. [R. 137024]

Sor. D. Josep Clarà.

Distingit senyor y amic: He tingut una vivíssima satisfacció de rebre la seva carta del 16 Juny y de veure que la petita nota firmada Juan d'Avinyó que vaig dedicar a les seves escultures del "Saló de les arts y dels artistes" l'ha complascut y encoratjat. Si ab ella he contribuït ha ferli una mica mes lleugera aquesta lluita per l'expressió de la bellesa que es l'amor y el torment de tot artista men tindrè per ben joïós.

Altrament les seves escultures van proporcionar-me un dels goigs mes intensos de la meua vida. No es adulació. La meua emoció fou doble. D'una banda una pura emoció estetica. De l'altre la joia de que fos un català qui hagués trobat la formula o, mes ben dit, que fos donada a un català la gracia d'agermanar l'harmonia, l'eurytmia y la noblesa de l'estatuaria antiga ab l'inquietut sentimental dels nostres temps.

Jo no havia tingut ocasió fins ara de veure res de vostè, fora d'algunes reproduccions fotogràfiques que mai donen sino una impressió fragmentaria. Així 'l seu envió al Fayans me fou una veritable revelació, que 'n quedarà registrada com una data memorable. Després he vist el bust de l'Ors a l'Exposició de retrats refermantsem l'impressió primera. L'art de vostè, ab aquest felis maridatge de classicisme y de modernitat, porta una nota nova y personal y d'una gran noblesa que era ben necessària a l'actual producció artistica. Rebi la meua mes entusiasta felicitació y vulgui acceptar com a prova de la meua devota admiració 'l llibre que ab aquest mateix correu tinc el gust d'enviarli.

Una altra cosa. Aquest istiu tinc pensat publicar en "El Poble" uns estudis monogràfics, ab ilustracions, de diferents artistes y, naturalment, desitjo que vostè sigui un d'ells. Podria enviar-me unes quantes fotografies d'obres seves pera reproduirles, a fi d'acompanyar l'estudi?. Al mateix temps li agrairé que envii totes les noves que vostè cregui d'interés referents a la seva producció artística, car es d'alta conveniencia que Catalunya estigui ben informada de lo que fan y dels triomfs que obtenen els seus fills il·lustres.

Tinguim per amic incondicional y devot.

J. Pous y Pagès

Barna 7-7-910
Diputació 339 pral 1a

6. Carta de José M. López Mezquita a Josep Clarà, 21 de juliol de 1910. [R. 137197]

Madrid 21 Julio 1910

Sr. D. José Clarà

Muy querido Compañero:

En mi poder en su debido tiempo sus muy gratas cartas, no he respondido antes esperando hacerlo en la vez que le enviara dinero, pues esta familia hace más de un mes que están de excursión por Andalucía y Marruecos, desde donde he tenido la última carta en la que me anuncian su regreso aquí en este mes de Agosto, y entonces recibirá Vd. el dinero, que como compañero, ya me hago cargo lo bien que le vendrá, pues es cosa necesarísima en nuestra profesión este material más que ningún otro. Mucho me alegro que guste a los buenos artistas y que Vd. también esté contento, trabajando y completándolo, y crea que mi deseo será que alcance un gran triunfo en el próximo Salón, si como piensa lo expone.

Respecto a su pregunta de la Exposición de aquí, creo que debe Vd. mandar lo que piensa, pues cuando vivía Querol, efectivamente, esto era una merienda de negros, y cada año ya se sabía a quien correspondería las medallas.

Hoy creo que la cosa será más imparcial y mas justa, y no tendrán más remedio que recompensar lo que se impone. El plazo para la entrega de obras es en la segunda quincena de Agosto, pues la Exposición se abrirá en Octubre. Mande pues sus obras que seguramente nos encantarán a todos y venga por aquí también algunos días; será para mi motivo de placer extraordinario. Yo estoy atareado con mis obras para la Exposición, pues una de ellas es de muchísimas dificultades y me queda aún mucho por resolver y muy poco tiempo, y este poco con un calor tan horrible en el estudio que quita las energías para hacer nada.

Estoy pintando un cuadro que es una costumbre gitana (Un velatorio) y es una fiesta alrededor del cadáver de niño pequeño. Las figuras están sentadas alrededor cantando y tocando las palmas mientras una gitana baila y la familia cerca del cadáver llora y se tira de los pelos. Por la sola enumeración del asunto, comprenderá la serie de dificultades que encierra para que no resulte una cosa ridícula y grotesca. Allá veremos si es una equivocación o un acierto. Tengo cuadros en la Exposición de Venecia, de Bruxelles, de Buenos Aires y Chile. Aquí yo hago una vida artística muy retraída, de mi estudio a mi casa y de mi casa a mi estudio, y alguna vez suelo venir por aquí el Círculo, donde hay de todo menos artistas.

Sin más por hoy que insistir porque no deje de exponer aquí este otoño, reciba un abrazo de su buen amigo y compañero

José Ma López Mezquita

7. Carta d'Eugeni d'Ors a Josep Clarà, cap a abril-maig de 1911. [R. 99994]

Carissim amich Joseph: M'has de perdonar que no t'hagi escrit en tots aquets dies; pero en ells he estat enfeinadissim, y si han assejat moltes coses d'importancia per mi. Aquest paper que t'he escrit vol dir lo següent: que s'ha constituït per fi à Barcelona l'Institut de Ciències y que han sigut prou bons pera mi pera ferme membre primer, y secretari desseguida. Aquesta constitució ha sigut ademas molt oportuna pera mi, perque à Madrid acabaven de ferme una jugada de gitano. Tú sabs que l'anterior Congrés de Filosofia m'havia nombrat representant d'Espanya. Pero ara quan s'ha tractat d'anar al nou Congrés, que ha d'obrirse à Bolonya el pròxim dijous, els de Madrid han saltat per sobre de lo acordat pel Congrés, per donar la delegació à dos dels seus, à l'Ortega y Gasset, qu'es el philosoph del "trust" y an en la Simarro, que ve à esser una mena de Mariano Belliure de la psicologia espanyola. An à mi me deixaven penjat; y penjat hauria quedat sense la fortuna de constituirse el nou Institut, el qual s'ha apresat à donarme la seva delegació oficial, a subvencionarme, etc. Pero tot aixó, com pots comprendre no ha anat sense temps y nerviositats per mi.

En compliment de la meua missió surto donchs demà pera Italia. Estaré absent unes setmanes, y à les darreries de viatge passaré per Paris. No seré donchs à Barcelona quan la teva arribada, pero á fi de mes ens hi veurem.

En mitg del tràngul, no m'he pogut ocupar dels teus encarrechs tant com hauria volgut. No he anat a ca'n Ballarin, pero l'amich Folch y Torres ha quedat encarregat de ferho.

Lo de ca'n Parès, si que ho he fet. En Parès diu qu'ell no 's va encarregar pas de les teves estàtues de Brusseles. Que qui se s'en va encarregar y les guarda es un agent de transports, de qui'm va donar l'adresa. Es l'agent, senyor Pagès, y te 'l despatx al Passatge de la Palla 10 (ò 10 bis) primer pis. Entente ab ell.

He inspirat també en aquest darrer temps una campanya per que's desterri el conyungi que varen fer ab en Mir. Crech que 't convé tenir sala apart. Insisteix en aixó y invoca, si cal, els serveys que has prestat als delegats qui anaren a l'extranger. Vaig parlar ab l'Oleguer Junyent de l'assumpte y 'm va proposar solucions, que tenen el inconvenient de separar el conjunt de les teves estàtues. Crech que no deus acceptarles. Y crech sobre tot que lo que't convé es venir aviat.

Si 't convenia decorar la teva sala, el pintor d'aquí que millor por ferho es en Torres-García, perque es l'unich que té sentit classich. Si jo hagués estat aquí à la teva arribada, us hauria presentat. Ja ho farà, si d'acàs, en Folch y Torres. En Torres-García viu à Vilassar de Mar, carrer de Sant Jaume.

Adéu. Vols res per Italia? Pens visitar el Nord y Roma.

Records als amichs. Diguís an en Joan y an en Lluís que compto abraçarlos aviat a Paris. An à tu no gaire mes tard.

Ben teu

Xenius,

Adressa: Poste restante à Bologne

8. Carta de Josep Clarà als seus germans, 31 de maig de 1911. [R. 137015]

Barcelona, 31 de maig de 1911

Estimats

Ahir vespre a les 7 arribaren els pares. Estan bons. Jo no 'ls he trobat cap diferència amb l'altra vegada.

Avui hem sortit a passetj a vora mar. He visitat aquella família Arquès qu'ells coneixen de temps. Estan contents sobre tot de veurer com han acabat les coses meves.

Dema 'l mati els portaré a l'Exposició ja us escriuré mes impressions.

Els telegramas que varen rebre les redaccions de Barcelona han sigut reproduïts y acullits amb veritable interès per ser cosa de circumstancia. Aixó ha sigut el cop de cachete pels envegosos meus. Avans d'ahir vareig vendre un cap, el cap de "juventut" de marbre — no hem serà gaire pagat 2.000 ptes — (à Barcelona no tenen cuartos) prò estarà molt ben col·locat à la sala central del circl equestre de la plassa de Catalunya. El tot es are donar un bon cop. Ja que hi estic posat procuro ferne bona feina d'aquestes coses.

Els impotents veuran aixis que, à pesar de que jo no digui mai res, sé fer les coses mes be qu'els que lladren sempre; com ells per exemple!.

El banquet se prepare be, hi hauran moltes personalitats reunides; à mi totes aquestes tonterias de banquets m'amoina molt prò... no hi puc fer res.

Es parla si s'hem donarà à fer el monument de mossen cinto Verdaguer prò com que encare no hi ha res segur no en feu cas. En diuen moltes de coses!.

També vareig llegir en un periodich el critich d'art del cual votá contra mi per compromís. Aquest periodich que no hem pot veurer gaire qu'es diu La Vanguardia deia que pot esser se presentaria à l'ajuntament una demanda per nombrarme fill adoptiu de Barcelona y afegia: si'ls radicals fan aquesta proposta també tindran de proposar al Sr. Lerroux. Res tinch de veurer jo am la politica, ni ganes y els envegosos y jurats qu'han fet la truita voldrian per excusarse girar la cuestio meua en politica.

Jo us ho vaig dir qu'habia vingut à comedia à Barcelona...

Recorts als amichs

Vostre Josep

9. Carta de Joaquín Sorolla a Josep Clarà, 1911. [R. 137266]

Diciembre 1911

Señor Clará

Mi distinguido amigo:

Después de mi visita a su estudio, he pensado largamente en mi nueva casa, y yo creo que ella es motivo para que Vd. (que tan amable fué para mi) aproveche ésta, para una finalidad más en favor suyo y deleite mío.

Suspenda los encarguitos que le hice, y tan pronto llegue a Madrid, me ocuparé en hacerle un estudio, o una buena fotografía de su torso del jardín; éste yo espero será un apropiado fondo para una escultura que podamos gozar todos.

Si fuere rico, me gustaría tenerlo todo, pero como esto no puede ser, prefiero unir la utilidad y el hermoso arte de Vd¹.

Un abrazo de Sorolla

10. Carta de Josep Clarà a Eugeni d'Ors. Esberrany, 12 de desembre de 1911.
[R. 137157]

Paris 12 Desembre 1911

Benvolgut Xenius:

Vareig llegir dias passats el teu article publicat à la fulla Artistica de la Veu del 23 de Novembre "Las Estatuas y la Ciutat".

Tot ell respira el gran desitj de Catalunya d'un renaixement à la bellesa poderosa. Ne quedari, com es natural, plé de goig d'haber-lo llegit, mes ay! se realisaràn tots aquets projectes. S'executaràn els meus de poguer-hi colaborar à la mida de les meves forçes?...

Es trist haver de pensar que la nostra terra es enganyadora, qu'es meridional y Ciciliana en el sentit de l'exuberancia, sobre tot cuant aquesta ens es adversa.

Sembla al sentir-la qu'el seu cor de mare no s'hagi de donar tot enter qu'als seus fills desitjosos de creixer ab robustesa per animar y enfortir la nostra personalitat.

Tot això tu ho saps mellor que jo es l'exaltació d'un moment qu'acaba ab l'humilitat d'un xai. Tot el seu amor propi cau en flaqueza en falta de respecte per si mateixa, considerant sobre tot els que son menys qu'ella ben sovint.

Ara mateix he llegit, respecte aquell tan enlairat y desitjat per Catalunya projecte de monument à Mossen Cinto. Aquell monument que somniavem tan mediterrà, tan nostre acabo de veurer qu'es dona per concurs internacional!!!

Tan comptades que son les ocasions a nostra terra de poguer facilitar cuant menys una tentativa de força espiritual, y cuant aquesta rara ocasió 's presenta, la nostra flaqueza menyspreua la nostra força y va à mendicar fora de la frontera lo qu'ella

1. A l'agenda del 1911, Clarà anota el diumenge 3 de desembre: "Visita del pintor Sorolla. M'encarrega: grupu Ritme, marbre, 2.000; "El repós", bronzo, 1.000; "Florentí", bronzo, 1.000." I més tard, el 9 de desembre: "Carta de Sorolla suspenguent l'encarrech de les figuretes per ferme fer quelcom pel seu jardí".

porta dins el seu pit com si fossim talment salvatjes de la costa de marfil ò altres regions allunyades que no se sentin prou sanch al cos y cap inquietut espiritual. El meu amor propi s'ha ferit devant d'aquest despreci y aquesta humiliació. No perquè s'hagi tractat, quant aquell entussiasme de la darrera exposició de que pot esser se m'encarregaria aquesta obra, mes perque veig una vegada mes la mare que desprecia ses fills per acariciar els dels altres. En cuestions de premis exposicions y concursos no copia com sol esser sa flaqueza els Francesos perque ells may n'han donat cap à fer de concurs internacional de monument (y tu ja saps la majoria de monuments qu'hyà à Paris). Volen esser respectats y comensan per no respectarse ells mateixos.

11. Carta de Josep Clarà a Romà Jori. Esborrany, 23 de desembre de 1911. [R. 137040]

23 Desembre 1911

Amich Jori:

Reberi vostra carta ab la nova de l'agonia del exelç Maragall y quant pensave portar aquesta trista noticia als amichs d'aquí, ells mateixos m'aprengueren qu'el poeta ja era mort!.

Tinguereu massa rahó que al rebrer vostra carta ja ell hauria deixat de viurer.

Que s'ha de dir devant la desaparició d'un esperit tan alt? Les paraules, en aquest cas son com les llagrimas, enlleugereixen el pes aclaparador del cor pró no fan reviu-
rer el cos mort.

Ja sabem que d'aquest home l'esperit es immortal — la seva obra queda — la seva anima viu consolemnos...

La llastima es qu'hagi marxat à la plenitut de ses forces. Era jove y tenia de viurer encara aquest home!

Per demés de lo que venero el seu purissim esperit l'hi guardaré eterna reconeixensa de l'estimació qu'hem portava y dels versos qu'als ultims temps de sa vida, ab tanta bondat y indulgencia me dedicá.

Avui he enviat un telegrama à la familia associantme al seu dol y al de la nació nostra.

En Maragall ha passat com una flor exquisidament ufanosa. Ha somrigut com ella à la llum, à la vida, y les emanacions de son esperit, aquestas fragancias divinas tenen embolcallada la nostra anima deliciosament.

Aixis com sabem grat de son perfum à la rosa y la besem en signe d'agrahiment sapiguem grat també à la vida d'aquest home que, com la flor voluptuosa hens ha deixat en ses obras fragancias d'amor y de sublimitat.

La meua memoria l'hi porta damunt de sa tumba un modest ram de roses, pen-
saments, amarantos y englantinas que no's marciran may mes.

Josep Clarà

12. Carta d'Ignasi Iglesias a Josep Clarà, 9 de febrer de 1912

9 febrer 1912

Sr. D. Josep Clarà
París

Estimat y admirat amic:

Acabo de tenir un disgust. M'entero que no ha arribat a les vostres mans una carta que vaig escriureus fa bastants dies, en la qual us donava compte de l'acord pres pel nostre Ajuntament encarregantvos a vos la glorificació de "La Vaca Cega", d'en Maragall.

En la susdita carta us demanava un favor que us tornaré a demanar més endavant. Anem ara a lo de la poesia. Com us deia el dia 20 del prop-passat mes de Desembre, tornant de l'enterrament del gran Maragall, vaig presentar una proposició a l'Ajuntament demanant crèdit de 15000 pessetes pera l'erecció d'un monument, als Jardins del Park, dedicat a la poesia "La Vaca Cega" del nostre plorat poeta Nacional.

Aquest monument, segons la meua proposició, ha de ser una font (tal com diu la mateixa poesia) a la qual, la Vaca cega, va abeurarshi. També hi ha d'haver grabada la lletra de la propia poesia.

Ha de ser de bronzo 'l monument.

En la proposició imposito l'escultor: vos. Aquella va ser aprovada per aclamació per l'Ajuntament. Despres, també per aclamació, va ser aprovada per la Junta de Vocals Associats.

Si voleu saber mes detalls, demaneumels, que, com sabeu, les vostres ordres seran gloriores per mi. Aquesta setmana aniré a veure l'arcalde per comensar a posar fil a l'agulla. Jo ja no soc regidor.

Y ara permeteu que us demani un favor. Estic editant un poema dramàtic titulat "Flors de cingle". Seriau prou amable de ferme un dibuix per la portada?. Se tracta de un parell d'enamorats: un pastor y una noia bosquerola, una especie de Dafnis y Cloe (guardant les degudes proporcions) catalans del segle XVIII².

Son figures tràgiques. Si de cas (y perdoneu) envieuinho, lo mes depressa possible, a l'adresa del membret, a "L'Avenç".

Gracies per endavant y maneu sempre al vostre fervent admirador

Ignasi Iglesias

2. Malgrat que es conserven diversos dibuixos preparatoris per aquesta portada al fons del Museu Clarà, a la fi l'edició d'aquest poema dramàtic (Tip. L'Avenç, Barcelona, 1912) presenta només una portada tipogràfica amb una orla neo-renaixentista.

13. Carta de Josep Clarà a Eugeni d'Ors. Esborrany, 13 de febrer de 1912. [R. 99993]

30 Avenue Malakoff
Paris 13 de Febrer 1912

Molt estimat Xenius.

Si no fos per les teves gloses me pensaria que t'has fos ó nat cap al polo nort a visitar els pingouins. Cuant temps sense veurer lletra teva!. Esperavem qu'escriguessis respecte aquella projectada Exposició de Catalans á Paris, pró... ja m'en faig carrech.

Are per comptar sobre el Cercle ja es massa tart. Dissapte passat cambiaren de decor. Are s'es convertit ab una sala de espectacles Música, teatre, etc. En Bornet à la porte. Cambi de propietari y de direcció, y si's vol, cambi també de espectacles puig d'una mena o altre sempre n'hi havian agut.

Reberi ab goig inmens ton llibre "La Ben Plantada" que m'enviaren de l'Ateneu de Barcelona (suposu baix ton iniciativa).

Te dono a tu y als que tingueren el bon cuidado, de l'Ateneu, un fort abraç d'agrahiment. Té un perfum de salut y de bellesa aquest llibre qu'aixample el cor y els pulmons. Me fa estimar encare mes la nostra terra de bellesa.

14. Carta de Romà Jori a Josep Clarà, 11 d'abril de 1912. [R. 137176]

11-4-12

Amich Clarà:

Al cap de pocs dias d'haver escrit la meva carta vareig rebre una del vostre germá Juan que'm venia á confirmar lo del vostre projecte.

No es res d'extrany que hagués endevinat qu'era vostre el projecte Mar blava. No podia esser altre. Es l'unic projecte que s'aparta del ramillete y del ninot.

Per aqueix mateix correu envio dos plomas d'una ilustració ahont hi ha reproduits varis projectes. Entre ells el de l'Oslé. Ja vos podreu fer carrec de lo que es el concurs. Bueno. Parlemne

El vostre projecte ha agradat entre la poca gent que l'ha vist. ¿Impresió general? (Ara no parlo jo). El troben forssa hermós, però massa auster, per Barcelona (Utri-llo).

Es una mica massa paga (Joseph Llimona).

En cambi en Joseph Junoy, trova que per que fos mes pagá aniria be treure el medallonet de Mosen Cinto.

Aqui teniu tres opinions.

La inscripció no ha agradat. Pero aixó es lo de menos.

Del jurat en formen part en Joseph Llimona, en Joseph Junoy, Manel Fuxá, Pere Carbonell, Bassegoda, Font y Gumá y Valenti y Camp.

Yncondicionals, poden considerarse en Junoy y en Llimona. En Valentí es diputat. An en Bassegoda crec que també es partidari del vostre projecte.

Per de prompte ja haveu guanyat la primera batalla.

Dels 39 projectes se'n tenien qu'escullir quatre. Ahir se reuní el jurat per fer l'eliminació. Y entre els quatre projectes elegits hi ha el vostre. Aixó per unanimitat. Ara vos donaran una subvenció, crech de dos mil pessetes, per ampliació del projecte. Y aquests projectes, mes formats (els quatre) serán examinats el mes d'Octubre per fer l'elecció definitiva.

Aixó es lo que s'acordará el proper dissapte.

Dels quatre projectes, un es el vostre, l'altre es den Borrell Nicolau y els altres dos no sé de qui son. Els Oslés que hi tenen cinc projectes no han entrat en la relació.

Per no embolicar la qüestió no publico res an el diari. Cuan tingueu el projecte ampliat podeu enviar-me la fotografia: Pero per ara no convé, crec jo, esvalotar tot aixó. Después dirian que fem pressió. ¿No ho creyeu així?. Me sembla lo mes prudent.

An á mi el projecte me sembla d'una gran puessa. Pot esser la primera pedra per la dignificació de la nostra ciutat, tant ultrajada artisticament.

Ja vos comunicaré si es que hi ha quelcom de nou.

El llibre d'en Pepito Junoy el podeu trovar Boulevard des Capucins, 1, chez Floury.

Será cuestió de tornar á insistir en lo del monument an en Maragall. L'acort es ferm. Pero convé ferho amb prudencia, sense dir res á la premsa, perquè com que hi ha tantes petiteses en la nostra terra, podria sortir algun artista envejós (per exemple, un dels tres que junt amb vos, queden del concurs) y buscar com fórmula que tenint ja vos lo den Maragall podien donar lo de'n Verdaguer á un altre. Com que lo de'n Verdaguer es l'important y además lo den Maragall ja'l teniu segur potser que fora millor per ara no dir ni fer res.

Recorts de tots els amics y companys.

Una forta abraçada

Romá Jori

Entregueu aquesta carta an en Joan

15. Carta de Josep Clarà a Romà Jori. Esborrany, 11 de juliol 1912. [R. 137155]

Paris 11 juliol 1912

Amich Jori:

Acabo de rebre vostra carta. Sento fonament tenir-vos d'escriurer que me trobo obligat à renunciar al concurs de monument à Mossen Cinto. No obstant ja sabeu

vos, bé saben molts Catalans, ab quin interès y bona fé me proposave fer aquesta obra. Ab quina abnegació vaig passar per damunt d'humiliacions y dasaires de tota mena — que jo no crech mereixer —. Despreciant altres concursos en els quals se m'havia convidat y altres treballs materialment molt mes interessants.

En aquest monument hi veyia un pretexte pera glorificar el renaixement de nostra llenga y poguer desenrotllar-hi totes les meves forces artisticas. Ab aquestas bones disposicions me penso haber complert mon deber. Es trist qu'els representants de nostra terra hagin cregut cumplir el llur menyspreant-me d'aital manera!.

Despres d'haber perdut l'hivern passat ocupant-me exclusivament en buscar l'interés artístich y altament moral d'aquesta obra y deixant encallats tots els altres encarrechs que tinch en curs, me trobo altre volta preterit pels senyors de la meua terra que per fatalitat tingueren de jutjar les meves obres recullint-me entre els 4 premiats com per caritat y compromesos per la vergonya.

Despres se publicaren injurias contra mi queixant-se de que se m'hagues pres el projecte entre els 4 y calumniant-me anonimament de la manera mes vil.

No vull qu'es pensin que jo intrigo. Vull fer veurer que fins are si m'he anat sortint dels passos dificultosos de la vida ha estat sempre noblement sense altre intriga y recurs que mon treball. M'es grat causar una alegría als meus enemichs artistas y no artistas que temían que jo fes aquesta obra. Ells saben el perquè d'aquest temór (y jo tambe 'l pressento). Causant tranquil·litat als cors poruchs de mesquindat miserable d'aquesta gent, me procuro jo mateix el benestar, el reculliment del meu taller tranquil y puch continuar serenament les coses començades que segurament me serán millor retribuïdas.

Ja us he dit alguna vegada que lo que mes sentiria en ma vida fóra de rebre un encarrech donat en disgust y desconfiança.

He rebut les bases del segon concurs: Les moltes exigencies que conté juntas ab las demès coses que ja us he dit son incompatibles ab la meua dignitat d'artista.

Ademés (y entre parentesis) sembla que la base 9a del segon concurs no 's recordi molt escrupulosament la base 5a del primer; ja ho llegireu.

Vos me dieu, amich Jori: "Llastima que tingueu de treballar mes per fora de Catalunya que per nostra terra" El poguer fer esculpturas y aixecarlas relligiosament prop del nostre mar destacant-se la blancor dels marbres ab el blau de nostre cel era per mi un ideal massa bell que s'apagara com un somni. Amich: aquest era mon ideal al voler-lo intentar; l'enveja, l'eterna petitesa de l'impotencia me fa obstacle. Afortunadament per mi que no per tot arreu es així.

Rebeu Una forta abraçada de vostre amich

Josep Clarà

Feu-me el plaer d'ensenyar aquesta carta al amich Utrillo.

Y si creieu util publicarne alguna cosa disposeune. Saludeu als companys.

Dintre 8 dias escriuré aquesta resolució del monument al Sr. President. No he vist en J. Junoy.

16. Carta de Romà Jori a Josep Clarà. Sense registrar

Amich Clarà:

Com á bon catalá y com á bon ciutadá de Barcelona vaig deplorar moltíssim la vostra determinació, renunciant en el concurs del monument á Mosen Cinto; pero com amic me vaig alegrar de la vostra determinació, perquè aqueix assumpto vos hauria portat molta feina y molts disgustos. Comprenentho aixis vareig fer us de la vostra carta y tirant pel carrer del mitj, vareig esbotzar l'assumpto.

No sé si vareig fer be ó mal. En Folch de La Veu me va dir que 'm vaig precipitar. Pero no ho crech, perquè de la manera qu' anaba la cosa el monument no vos haguera sigut adjudicat.

De fet aixó ja n' hi parlat amb el vostre germá. Ahir varem sopar plegats, comunicantme que dintre poc vindreu. Ja tindrem ocasió de parlar. Pero més que d'aqueixas miseries y porqueries me complauré sentirvos parlar de lo que feu. Aixó per la par d'egoisme meu.

Y no soc llarc perquè dintre poc espero que vos podré donar una abrasada.

Se que vareu veure an en Junyent á la Exposició d'art Persa.

Vaija, adeu. Cada vegada mes devot vostre,

Romà Jori

17. Carta de Joaquim Folch i Torres a Josep Clarà, cap a 1912. [R. 137274]

Estimat Clarà:

Us escrich en primer lloch pera cumplir ab una cosa que s'en diu bona criança, a la qual hi faltat des de que sou á Paris. Doneune la culpa a les meves moltes ocupacions y un xich á n'els meus descuits característichs.

Además us escrich per altre motiu y es el del Monument à Mossen Cinto. En el nostre pais de ridicola democracia, s'estila encare aixó dels concursos, un xich ofensiu per vos en aquest cas, me crech, si bé crech també que tots nosaltres, els que us estimem y us admirem y us tenim demostrada, encara que de debils proves l'amor y l'admiració devem demanarvos y no parar fins à lograr, que vos envieu à n'aquest concurs, hont tinch tota la confiança de que guanyareu el premi, y tindrem per tal motiu à Barcelona una obra vostra, immortalizant la del nostre gran Poeta.

Amich Clara, jo us demano de totes les veus de la meua anima y del meu cos, ab tot el fervor que tinch per les vostres obras, de tota la simpatia y tota l'amistat que envieu al nostre modest concurs: Modest pero, que es un esforc cregueu per una ciutat y una terra com la nostra, que viu d'un presupost migradíssim que li asigna l'estat y no pot disposar per desventura nostre, de la seva propia riquesa.

Vos que teniu una gran força d'art y podeu donar motiu d'enaltiment a la nostra estimada ciutat, crech que heu de sacrificarvos un xich l'amor propi y en cert punt la vostra dignitat, per honorar la nostra terra, la vostra terra.

No se si la meua veueta sera prou pera decidirvos, pero cal, cregeuho amich, cal que nos envieu, ò sino patirem molt.

D'altre cosa volia parlarvos en aquesta lletra, y es d'uns bustes que crech que us van demanar el cost els del Institut y en son nom en Puig y Cadafalch.

L'altre dia, vaig sentir à parlar de la vostra resposta, y amich, veig que els centims no arriben. El vostre preu es massa europeu per la modestia economica del nostre poble, y per la trista y regatejadora acció dels qui criden per trovar que l'Institut gasta massa.

Es aquesta del Institut, una obra feta ab l'esforc de tot-hom, pagat à mitjes molt sovint, y indubtablement que aquest esforc, es el que hi dona aquest escalf de cosa amorosa y viva que ens encanta.

Si goses, donchs amich, us demanaria també el sacrifici d'unes quantes pessetes, pera que vos fossiu l'escultor d'aquestos bustes. Ademés cal que vos sigueu comptat entre els escultors que aqui hi fan coses, sinó á manca d'un home, d'un artista pera oposar á les patums, aquestes de nou invadiran el camp y estarem perduts.

Amich, rebaixeu si podeu el preu de les 2000 pts que crech que demanaveu, tant y tant com us sia possible. Tal vegada us podrem allargar fins á lo que nos digueu.

Ja vejeu que el meu interés es sols el que les dues sien vostres, mes considero aixó prou y sobradament interessant pera demanarvosho.

Y ara perdoneume. Aquesta carta us semblará una llista de peticions enutjoses pot-ser, pero tot lo que d'ella pogues molestarvos, amich es fill de la meua profunda admiració per les vostres obres.

¿Y be, que feu? ¿En quines obres sou ocupat? Escribume tot lo que pogeu de lo que feu y sobre tot si feu, si heu fet alguna altra obra, envieumen fotografia, car tindre à molt honor decorar de ella la meua modesta Pagina Artistica, hont vaig trevallant com podeu veure, modesta pero sincerament, donant à cadascú lo que de tot cor crech que 's mereix.

Us prego donchs que parreu de vos y de les vostres obres.

Saludeu de tot afecte el vostre germa Joan, y rebeu vos una abraçada ben forta del vostre amich y amich de debó que us admira

Joaquim Folch y Torres

18. Carta de Romà Jori a Josep Clarà, 7 de gener de 1913. [R. 137056]

7-1-13

Perdoneume, amich Clarà, os dech no se cuantas cartas, totes elles carinyoses y plenas de bondat per mi. Pero escrich tant que casi no'm queda temps per escriure.

Y además, ja 'm sembla que m'hi comunicat amb vos, per medi del diari, indirectament. Está clar, qu'en publich no'ns podem expansionarnos intimament com cultivant el genero epistolar. ¡Pero que hi farem! Obligats á parlar amb veu alta tenim que sacrificar els nostres mes intims desitjos. De tots modos com que, cuan parlo de vos, en publich, ho faig amb tota sinceritat, sense amagar res, ja teniu, per aque-llas ratllas publicades, una impresió meua, sobre les vostres cartas y les vostres obres. Poch hi dit sobre aqueixas ultimas. ¡Y tant com podria dirne!. Pero preneu la bona voluntat. Allí on no arriba l'inteligencia arriba la devoció. Y tot lo vostre, fins are, ho miro jo sempre devotament. M'han fet una impresio tan punyenta els vostres dibuixos d'are que no la sabia expresar prou clarament. Me sembla qu'esteu recorrent un camí infinit, pero que en la seva infinitat hi ha marcat un limit ahont sols hi arriuan els privilegiats. Y crech que ja hi sou. ¡Quin salt mes gros, mes immens, desde els ultims maravellosos dibuixos d'are dos anys, amb els dibuixos d'avuy, tan fermes, tan immensament grossos!

¡Cuántas cosas fan adivinar aqueixos dibuixos! ¡Y quantas bellas cosas prometen! Si aqueixa manifestació d'avuy, primitiva, anuncia la obra de demá, definitiva, crech Clará, que marcarea un lloch imborrable dintre el nostre temps!

Res vuy contarvos de petitas miserias. Ja les coneixeu. Els vostres dibuixos han fet callar á molts.

Considereu aquesta carta com á contestació á totes les vostres, que les conservo amb molt interés.

Me va causar molta satisfacció que motivat per unes linees meves enviesiu els apuntes de la Duncan. Hauria sigut una llástima no haberlos pogut admirar.

Y ara, perdoneu que vos fashi una suplica.

Ja sé lo que vareu escriure á l'Utrillo sobre lo que han dit de vos, de si comprabau á la prensa amb obres vostres. Aixó me retindria si no'ns coneguessim. No crech que m'hagiu comprat ni que jo may m'hagi venut. De modo que no necessiteu explicacions. Pero m'agradaria poseir un dibuix cualsevol vostre d'aquesta Exposició. El que menos interés pera vos tingui, el que no necesiteu com a nota d'estudi, feument present, com á present de bodas, si voleu, sense pensar en el periodista, sino amb l'amich. ¿No es aixis?. Si vos repugna ó no vos va bé, aixó, tant amichs y perdoneu l'atreuiment.

Si tinguéis una posició mes desahogada, jo nols demanaria. Ja'l tindria. Pero...

Digueu an en Joan que ja l'escriuré.

Molt contenta la meua dona de les vostres afalagadores paraules.

Y adeu Clará. Una forta abraçada,

Romá Jori

19. Carta de Manuel Brunet a Josep Clarà, 13 de gener de 1913. [R. 137028]

Vich 13-Jan 1913

Molt car amich Clarà: Quina satisfacció va portarme la seva última carta! Y com li estimo l'afecte que en ella demostra vostè per mi. Ja he posat fil a l'agulla però no sé si sortirà aquell meu plan. En Pijoan va escriurem. Els papers son ja a Madrid, veyam esperem: però quan penso que la pensió es una nomes... No obstant en Pijoan me diu que insisteixi en presentar immediatament que sien fetes noves convocatories. Diu que tingui confiança que les pensions son per qui de veres vol aprofitarles. Ja'm diu, però, que no'm fii pas de la gent madrilenya, porque si surt el fill de la dida d'algun ministre... sab? allarvors ja soch al cove.

Lo que'm calen son influencies técniques. Algú ha indicat que seria tinguda en molta consideració una carta de Vostè dirigida al "Excmo Sr. Presidente de la junta para ampliación de estudios" — Plaza de Bilbao 6. Madrid —, recomanatme y certificant la meua vocació.

No cal dir que la carta deu estar escrita en llengua castellana. Que li'n sembla? Si 'n fa pensament y s'hi avé ja pot ferho immediatament. Déu dirigir-se sense nom personal, o sia de la manera que he posat, Excmo. Sr., etz. Encara que V. no coneix aqueix Exmo. no obstant me sembla que triará per ferli quatre lletres que li agrahiria infinitament.

Ab quin delit vaig correr a veure la seva Exposició. Encara no s'obria y jo ja hi era. Crech que vaig esser el primer. Hi anarem junts ab l'amich Soldevila, pintor qui ara per la primavera farà una exposició de les efigies d'alguns noucentistes. Quin greu li sab no podervoshi contar! Exposará a mes una bona colla de paissatges. Jo hi tinch una gran fè en aquest xicot: es la discreció en persona. No sabia com fer d'ell millor elogi. A son temps ja ho sentireu a dir. Donchs bé, a veure la vostra exposició hi anarem junts ab l'amich Soldevila (Miquel). Un silenci relligiós ens tenia completament muts. No saviem nomes que dir "quina manifestació de forces fa aquest home!" Els seus dibuixos els trovo d'un regust diferent que les escultures que tenen aquella gracia d'un grech primitiu somrient. Els dibuixos veu els trovo d'un sabor renaixentista, cinchcentista, quasi miquelangeschs, però sens aquella turbulencia tempestuosa qu'es la característica del Buonarrotti. Mes ben dit els hi trovo una barreja de grech y llatinisme de la renaixensa que me'ls fa doblement agradables.

Peró com s'ho fa V. per dalshi aquesta poderosa virtut d'estilisació.

El felicito coralment y per molts anys tinguem per regal de Nadal y Any nou una tant saborosa exhibició artística.

Diré a n'en Segura del Fayans que me'n deixi endur un, oy? y al mateix temps m'emportaria el que en Castells guanyà a Girona. Suposo que no vindrà en Segura en pensar que l'enganyo.

Lo que vaig trovar molt interessant foren els dibuixos o impressions de moviment que 'ns porta de la Duncan.

Per mi tingueren doble interes car recordava aquella seva lletra vessanta d'admirativa unció per l'art de l'excelsa dançarina. Quines posicions pren aquesta dóna en les supliantes! Talment una grega! No extranyo que os hi quedeu embadalit. Quin

amor hi deixeu en aquelles quartilles taladrades del Bloch de butxaca! Ne sé ben poques coses jo d'aquesta divinitat. No coneix tampoch fotografies del seu rostre. Estich veient que'm passa lo mateix que a vos, amich. Faig una extranya barreja de tractaments. Perdonimho per lo que indica. Vosté tractim de tu pero que cap tractament me mereixo vingut de Vostè. Fassi d'ara en avant aqueix proposit de tractarme sensillament. En cambi a mi may me será donat proposar una cosa tal. El meu voler seria poderme declarar servidor seu en el mes viu sentit de la paraula, esclau en admiració.

Estará una temporada a Paris Mossen Gudiol, y li he encarregat que vingues a ferli una visita en nom meu. Tindra molt gust en visitar el seu taller y no dirá pas mal de l'Ors.

Amich, perdoneume l'insolencia d'aquesta lletra tant llarga. Es un esplay. Feuho també igualment y ben sovint. Mani a son afectíssim amich de cor

Manuel Brunet

P.S. Ara soch a Vich per un quant temps. La direcció es: el meu nom y Vich. Ja n'hi ha prou

20. Carta de Joan Clarà a Josep Clarà, 13 d'abril de 1913. [R. 137118]

37 Rue Denfert Rochereau París
Lundi 24-4-13

Estimat Josep:

He rebut ta carta y la lletra d'ahir. Per ara res de nou.

L'enterro d'els nens d'Isadora fou de lo mes conmovedor del mon, la musica tocá una hora en el gran taller convertit en capella. Isadora no era visible encara que à cert moment sorti agunollada à la porta de son habitació per fer la ultima plegaria.

Al cementiri ella si feu portar y volgué veurer posar els nens sobre el charriot fatal però no els vegé cremar car ella marchá antes d'aquesta seremonia. Pobre dona habia perdut totes ses forces. Jo me quediri al forn crematori fins al vespre, parlari un moment ab l'Auguste Duncan, Labruyerè, Meunier y en Luc; en Denis no pugué venir puig està malalt y guarda el llit, tenia por dels tifus, però sembla que no será mes que una enginya. L'hi faix una visita per dia.

Avui he trobat à casa seva una carta que habia sigut enviada a La Vie y que es per tu, te l'envio inclus, com veurás volen reproduirte els dibuixos publicats a La Vie ton texte y amés algun altre dibuix, ja me dirás lo que pensas fer y jo podré apersonarme à la redacció de l'Art Decoratif.

Aquesta revista crech que es interessant y ben acreditada.

He rebut altres retalls ab diaris, tots estan bé, encara que molts son insipits
 Una carta d'en Jori, sens cap novetat ni urgencia.
 Una postal de la Miquela desde Lourdes, está bona y contenta.
 Els Denis t'agraeixen ta postal que han rebut aquest mati.
 Una postal d'en Carles desde Girona te felicita per lo que tens en aquella desventu-
 rada vila
 Aquí t'envio una foto de la Duncan ab els nens.
 Pensant que te sera agradable n'he donat una à n'en Denis y una altra à n'en
 Meunier.
 Lo que me dius de la carta del Salon suposo ja haurás vist ton descuit, puig no he
 pas trobat ta carta en la lletra.
 Res mes que valgui la pena de ser senyalat.
 Sobre l'enterro, si bé Isadora estaba allá, es com si no hi fos, vist son trist estat,
 donchs no tinguís cap greu. Tinch cuidado ab ta bicicleta y sobre tot no surtis pas el
 Diumenge es un dia de condemnats à mort.

Coralment Joan

21. Carta d'Ignacio Zuloaga a Josep Clarà, 11 de juny de 1918. [R. 137005]

Madrid 11 junio 18

Amigo Clarà:

Todos hemos estado enfermos, con el demonio de la enfermedad reinante. Además, he
 querido (antes de contestarle) investigar algo; lo de sus proyectos respecto a venirse
 aquí. Hablé con Cambó de ello, y este Sr. me dijo que él, desde luego, estaba dispues-
 to a protegerle. Por lo que se refiere a la vida artística de ésta, le diré con toda
 franqueza que yo creo podría Vd. llegar aquí a ocupar el puesto de primer espada a
 que tiene Vd. derecho.

Pero, para ello, hay que hacer la vida de intrigas y de sociedad continua. Hay que
 tenir temperamento para ello.

Yo sigo aquí, la vida de París es decir, la de un anacoreta.

No veo a nadie.

Estoy concluyendo el retrato del Duque de Alba.

Et, un point, c'est tout.

Mucho me alegraría verle.

Sabe que le quiere

Ignacio Zuloaga
 Rosales 70

22. Carta d'Eugeni d'Ors a Josep Clarà, 25 de gener de 1919. [R. 99.999]

Barcelona, 25 gener 1919 Particular

Urgell, 187

Sr. D. Josep Clarà.

Amic Clarà,

Bon any també, i els millors records.

Vaig agrair molt vivament l'adresa generosa dels amics d'Olot. Convalescent com estava, vaig escriure una sola carta de remerciament per tots dirigint-la a la primera firmant, nostra bella amiga Mary Rosés. Però tinc present el nom de cada ú en el meu reconeixement.

Em fa certa tristesa pensar en París, en el nostre París d'abans de la guerra. Em fan por per ell els estats d'esperit que ja creia definitivament abolits i que la guerra ha ressucitat. Tambè em fa certa por l'americanisme; he llegit que ja, en les conferències preliminars de la pau la llengua oficial es l'anglès: tota una tradició diplomàtica en favor de França és amb aixó rompuda... I no será aquesta, segurament, la tradició de mes doloròs rompiment.

Per Franca i per tot el mon tinc aprensions respecte de la era nova. Parlant l'altre dia aquí a Barcelona, amb en Lluís de Zulueta, ell em deia, contestant alguns planys meus, que potser la nostra generació ja no coneixeria més aquella pau d'esperit, aquella seguretat tranquil·la, propicia als estudis i a les arts. Es terrible pensar que pugui ser certa aquesta profecia: de moment, política, guerra, acció social ho arrebassen tot; avui, el que fa un poema a la Mallarmé o pinta una taula a la Gobin presenta als nostres ulls, inevitablement, cert aspecte de monstre. Em felicito de tota manera, amic Clarà, de poguer-te incloure entre aquests monstres.

La única esperança — jo la tinc — está en l'aparició d'un tipus de civilització nova, basada en l'organització d'una economia social. Els estats avui, en ocasió de la guerra, han après ja a pendre grans sumes sobre la riquesa privada i a gastarles; sembla doncs que podem esperar l'adveniment de poders magnífics, com els Imperis orientals o com el Pontificat del Renaixement, de poders que puguin gastar sense comptar; aixó permet unes Piràmides o un Vaticà, i no obliga ja a contentarse amb les construccionetes de camelot dels menagers governs democràtics.

Per Catalunya la situació es térbola. Però estem en la primera part de la trajectòria d'un salt.

A casa celebrem vivament els teus records. També te 'n prego per els teus germans. Reb l'abraçada de,

Eug. d'Ors

Que s'ha fet del bust en bronze del Xenius barbat?

23. Carta de Josep Clarà a Manuel Morales Pareja. Esberrany, 15 de febrer de 1919
[137031]

Paris 15 Febrero 1919
Sr. Dn Manuel Morales Pareja
Alcalde de Barcelona

Mi distinguido amigo:

Veo en su apreciada carta fecha 3 corriente que "es cierto que el Ayuntamiento de Barcelona acordó levantar un monumento a los voluntarios catalanes que lucharon al lado de los ejércitos aliados".

Veo también que a pesar de lo que se me dijo de empezar un boceto y de lo que dice la prensa Espanola y Francesa que se me encarga dicho monumento, la comisión o ponencia no ha hecho todavía los trámites.

Son muchos los monumentos que así se me han encargado y que finalmente pasan a otras manos, y los que no pasan a otras manos son como el que el Ayuntamiento de Barcelona acordó por unanimidad encargarme con motivo de la muerte de nuestro gran poeta Maragall (1911), con un muy pequeño presupuesto y ese todavía duerme en los libros de la Alcaldía sin que tan sólo se me haya comunicado el encargo oficialmente hasta la fecha.

Todos los escultores de mi país han tenido sus importantes encargos oficiales. Todos excepto yo. Esto a pesar de los grandes elogios que se me tributan y cuando oigo decir por los mismos artistas españoles que la orientación de la escultura española cambió de rumbo desde 1910 y 1911 en que hice yo una Exposición de mis obras en Madrid y Barcelona.

Además de la alta consideración en que fueron acogidas en España y de las medallas de honor que alcanzaron en las Exposiciones internacionales como París, Amsterdam, Bruselas etc. (En esta última con la mas alta distinción entre los escultores españoles.)

Todo esto no constituye todavía garantía suficiente para asegurarme un encargo en mi país sin correr el riesgo de que al último momento se me juegue una mala pasada como bastantes veces me ha sucedido!

Hasta ahora no he querido defenderme mas que oponiendo a mis enemigos el escudo de mi trabajo. Así pienso continuar. Ahora paso ya de los 40 años. Me encuentro en posesión de mi ciencia y juzgo y comparo mi situación con imparcialidad.

Ahora veo que mi país me es deudor de grandes encargos y mi amor propio tiene el derecho de verse ofendido ante tal aislamiento, cuanto mas que todos los demás colegas (sin querer discutir sus méritos) todos tienen sus encargos.

Si mi país, que únicamente se acuerda de mí para ostentar mi nombre en su historia del arte moderno español y que lo olvida totalmente en cuando se trata de ejecutar una obra, no juzga conveniente acordarse de mí en momento oportuno lo siento para mí y sobretodo para él (y esto lo digo con la mayor equidad e independencia). No es por vanidad es por dignidad que hablo así.

El boceto del monumento en cuestión está hecho y gusta mucho. Caso de que la comisión no encontrara en mí derecho ó garantías suficientes, lo continuaria por mi cuenta seguro de que otro país se amparará de él como me ha ya sucedido otras veces. En París, ahora mismo, al tratar los estudiantes de l'Ecole Centrale de ofrecer un homenaje al presidente Wilson, han venido espontáneamente a encargarme una obra. Por fin, querido amigo, todavía no se ha hecho nada definitivo respecto a este monumento y esta carta que le mando es puramente de amistad. Esperemos. Ya sabe cuanto le quiere y le abraza suyo afm.

J. Clarà

24. Carta d'Àurea Sarrà a Josep Clarà, 11 de març de 1921

Mi querido José: Recibí ayer tu carta que me han remitido a ésta de Ampurdán donde paso unos días con mi familia, y a más porque hoy es mi Santo y he querido pasarlo al lado de mi hermana.

Me acuerdo mucho de ti estos días porque estos bellos prados me recuerdan nuestro gran poema de amor, pero una melancolía enorme me invade al ver el fin que estos tienen, la constante ausencia que tanto nos hace sufrir, y seguramente acabarás por olvidarme, si ésta es posible que siga con su mismo empeño.

Veo que te marchas a Madrid directamente; ya no tienes aquel deseo de ver a Aurea antes que nada, que le vamos hacer, tienes razón en suponer que cuando vayas a Barcelona yo ya no estaré, pues es probable que el 26 debute en Valencia por larga temporada. En Mayo espero estar en Madrid; si estás podremos vernos y sino, cuando el destino disponga.

Es verdad que no he venido a París (porque no he podido); sólo lo siento porque no he estado a tu lado, por los bailes no, porque en Barcelona actualmente estan los Rusos, los Vieneses y los Suecos, tengo yo amistad con todos ellos y me quieren por mi gran temperamento.

Puedes escribirme en Barcelona, pues mañana salgo porque el viernes trabajo en Badalona al tanto por ciento y creo sacar bastante dinero. He paseado mucho por estos lugares, he visto en visión nuestro entusiasmo y nuestro amor, no he podido menos que llorar la suerte que nos arrastra, pues yo había nacido para ser una mujer buena y Santa y ser la fiel companera del hombre que emocionó mi corazón, pero el destino quiere todo lo contrario y quien sabe lo que será con el tiempo la ingenua y emocionante Aurita. No quiero hablar más.

Te mando una foto que creo te gustará y con ella mi gran corazón transido de dolor.

Aurea
1 1-3-21

25. Carta de Lola Anglada a Josep Clarà, 12 de juliol de 1922. [R. 137.076]

Barcelona 12 Juliol 1922

Benvolgut amic Clarà:

Vaig deixar París fa alguns dies i en arribar a Barcelona he anat a visitar a la seva família suposant que d'haver'nos vist abans de marxar m'hauria pregat que així ho fes, ademès d'esser del meu gust. Ting, doncs, el goig de dir-li que tant la seva mare com les seves germanes estàn bones i trempades, amb ànims de fer tabola com sempre; la seva mareta amb la il·lusió de que vostè tornarà aviat.

Cregui que vareig marxar amb ganes d'anar-m'en a Tiana a pendre bons aires. He treballat molt; a Tiana reposaré, encara que'ls d'aquí (ja en el tren) espiaren la meua arribada i m'han presentat un bé de Deu de cuartilles que m'esgarriarien si el dibuixar em fes por.

No recordo si li vareig dir que 'ls meus dibuixos han agradat als Laffitte; dec tornar a París el pròxim Octubre per a parlar amb ells referent a alguna obra que ja em donaven a il·lustrar i que no vui admetre sinò fins al Gener pròxim en que l'Hachette haurà tingut temps material per a tirar els llibres meus i posar-los a la venda abans que ningú conegui els meus ninots, com així ell desitja i així jo vareig prometre-li de fer-ho.

En quan ens vegem li contaré de com va anar la meua presentació feta per M. Lumech als Laffitte que siguè del tot xocant. Quans tips de riurer vareig haver d'empassar-me! pobre seyor Lumech...! Es que vostè no pot figurar-se amb quina estima m'ha près i quan adora els meus dibuixos, donat el meu semblant infantil! Després, en reflexionar, vareig pensar que, en la possibilitat d'ensenyar li la meua fe de baptisme hauria caigut de pandero!... Pobre Sr. Lumech!

Abans de marxar vareig portar-li els dos volums que suposo li hauran sigut entregats.

Mil mercès pel seu bon record que m'adrecà desde Nàpols.

Amb afectuosos saludos de la meua família mani à la seva amiga afectíssima,

Lola Anglada Sarriera

26. Carta de Charles Deering a Josep Clarà, 2 de setembre de 1922. [R. 137331]

2 de Setiembre de 1922

Mi querido y distinguido amigo,

He recibido sus gratas del 15 y del 21 de Agosto, y me gusta mucho que la dama Serenidad al fin viaje la Atlántica. Luego que ella ha llegado en Nueva York, mis agentes la enviaron al almacén del Gobierno en Washington, y los oficiales de los

parques allá han prometido un bello sitio y harán lo que deseemos. No sé si escogieron un sitio donde están ahora árboles, ó un sitio donde los pueden plantar para concordarse a la estatua. Si estuviese aquí Vd. ellos seguirían sus direcciones. Esta muy deseable que recibiré yo el dibujo de la arquitectura del pedestal con sus medidas.

¿Quiere Vd. tener la bondad de escribirme cuanto mas le debo a Vd.?

Estoy encantado que vendrán Vd. y Casas a los Estados Unidos. Me dará gran placer, y si sus trabajos lo permiten, espero que vinieran Vdes. este año que viene. Creo los meses del invierno los mejores en Florida, y en la primavera pueden Vdes. ir al nord: Washington, New York, Chicago. Me dará felicidad de los ver aquí.

Muchas gracias por un numero muy interesante de la "Revista de Revistas" de Mexico. He escrito al Cónsul de enviarme mas copias que quiero enviar a las autoridades en Washington. Tengo tambien un libro inglés "Sculptors of To-Day" con artículo elogio de Vd.

Mi señora no está en casa ó enviaria muchos recuerdos.

Reciba Vd. un abrazo afectuoso de su buen amigo,

Charles Deering

27. Carta de Ramon Casas a Josep Clarà, 5 de novembre de 1922. [R.137167]

R. Casas
Descartes 1
S.G.
Barcelona

Barcelona 5 de Novembre 1922

Amic Clarà, he rebut dos cartas tebas y veig qu'estàs disposat a anar a America; jo tambe ho estic pro no podrà ser fins a primers de Mars puig tinc de fer un retrat el mes de Febrer.

Digam si vindràs a Barcelona avans de marchar a America perque podriem convinar el viatge. En Deering diu que de Vigo surten vapors cap a la Habana; jo crec que també deuen sortirne de Burdeos, d'aixó tu t'en podrias enterar a Paris (de la Habana a Miami sols hi ha sinc horas de vaport y cinc de tren). Bueno ja saps que no m'agrada gens escriure y ho faig lo mes just.

Adeu, Recors y una abrassada de ton amic

R. Casas

28. Carta d'Arístides Maillol a Josep Clarà, 4 de novembre de 1932. [R.137268]

Banyuls sur mer 4 nov 1932

Mon cher Clara

Certes vous serez étonné de recevoir une lettre de moi car je n'écri pas souvent.

C'est pour vous dire que j'ai été hereux de voir une figure de vous en pierre bleue au salon d'automne qui m'a plu beacoup.

Je trouve que vous avez réalisé une oeuvre qui signifie quelque chose, une chose neuve et jeune.

J'en suis heureux et je ne sais me retenir de vous en feliciter votre,

Maillol

J'espere vous voir cet été a Marly car vous m'oubliez.

29. Carta de Pilar Primo de Rivera a Josep Clarà, 25 de novembre de 1940. [R.137265]

Mi distinguido amigo:

He recibido el retrato de su maravillosa estatua, que le agradezco mucho. Aunque después de ver sus obras no es fácil que se olviden, así podré contemplarla más continuamente.

Afectuosamente le saluda brazo en alto

*Pilar Primo de Rivera
Arriba España*

30. Carta de Josep Clarà a Raymond Duncan, 29 de maig de 1952. [R.137153]

Calle Dr. Carulla 22 et 24

Barcelone 29 May 1952

Mr. Raymond Duncan

París

Cher Monsieur et ami:

J'ai bien reçu votre aimable invitation a la cérémonie du souvenir de Isadora regrettant sincèrement de n'avoir pu y assister personnellement. Mais croyez bien que j'étais présent en esprit et de coeur au pieux souvenir de la grande et inoubliable artiste et amie.

Ayant beaucoup fait de croquis d'elle en son studio de Neuilly, lors que j'entend la musique qu'elle dansait. Je la revois toujours présente dans mon esprit, a tel point que je pourrais facilement la redessiner.

Le dernier dessin que je fis d'elle ce fut quelques jours avant son depart pour Nice dans l'hotel de la rue de l'Ambre ou elle habitait alors. Elle dansa pour moi une marche funèbre. Comme si c'était un funeste presage quelques jours après je passais la nuit a veiller son cadavre dans votre atelier de Passy. C'est deja loin, mais combien présent en notre mémoire!

J'avais été aussi présent lors de la mort tragique de ses deux enfants. Avec G. Denis nous organisâmes la chapelle Ardente.

J'avais connu Isadora lors de son début au Théâtre Sara Benhardt en 1902 o 1903. Croyez cher M. et ami au bon souvenir de votre

José Clará